

JAVASLATOK ÉS TERVEZETEK A NEMZETI MÚZEUM SZERVEZETÉRE VONATKOZÓLAG.

KOLLÁNYI FERENCZTŐL.

(Három hasonmással a szövegben és egy melléklettel.)

Junius havában megtörtént az éremgyűjtemény átadása is.

Megérkezvén a gróf junius első napjaiban Pestre, elküldötte egyik emberét Millerhez, felhíván őt, juttassa el hozzá a Múzeumban már négy év óta elhelyezett éremgyűjtemény szekrényeinek kulcsait, mert bizonyos ünnepélyességgel óhajtaná átadni ezen ajándékát is az országnak. Miller azzal a kéréssel jelentette be Széchényi üzenetét a nádornak, hogy az intézet tekintélyének megóvása czéljából őt hatalmazza fel az átvételre.

A nádor ezt meg is tette, utasítván Millert, hogy a kulcsokat megelőzőleg szolgáltatassa át Széchényinek, a kit ismét oly felhívással értesített elhatározásáról, jelentse be, kiknek jelenlétét óhajtaná az ünnepélyes átadásnál. Széchényi ez alatt kifogyott az időből, — Somogy vármegye közgyűlésére kellett leutaznia — ennél fogva junius 10-én arra kérte a nádort, hogy a gyűjtemény átadására a maga részéről Liebenberg Jánost hatalmazhassa fel. A nádor ehhez hozzájárulván, 1810 junius 9-én reggel megtörtént az átadás és átvétel, a mely után a 18 igen szép, hazai fából készült szekrényben őrzött és 702 arany, 1768 ezüst, 193 réz, 12 ón pénzből álló gyűjteményt, melynek értéke Miller becslése szerint meghaladta a 40.000 forintot, megnyitották a nagyközönség előtt.¹⁾

József főherczeg-nádor augusztus havában, midőn Almássy Pál koronaőr 12 drb kéziratot ajándékozott a könyvtárnak, ismét

¹⁾ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1810. Nr. 1343. Széchényi levéltár. I. kötet, 13. szám, II. csomag, 68. szám. Miller kéziratgyűjteménye. XV. 473.

érdeklődni kezdett az iránt, vajjon a könyvtárnak kényesebb tartalmú kéziratái nem jutnak-e esetleg avatatlan kezekbe?

Midőn tehát Almássy ajándékát leküldötte Millernek. Boros Lajos, a nádori kancellária igazgatója által kérdést intéztetett hozzá, van-e az ily kéziratok használatára vonatkozólag külön utasításuk? Ha pedig ilyennel nem bírnának, kérje el az egyetemi könyvtár idevágó szabályzatait és terjeszsze fel hozzá.

Miller 31-én válaszol Boros soraira, kijelentvén, hogy semmi-féle ily utasítást eddig nem kapott. Ő egyedül esküjéhez és az okosság szabályaihoz tartotta magát eljárásában. A nagyközönség a kéziratokat eddig is csak kívülről tekinthette meg; ha pedig valami államtitokról volt valamelyikben szó, vagy tartalma össze-ütközésbe jutott a felség, vagy az ország jogaival, akkor meg sem mutatták az ilyet senkinek, nem még hogy olvasásra kiadták volna. Ha valaki ily kéziratot kért, a tisztviselők arra hivatkoztak, hogy nem áll hatalmukban a nádor engedélye nélkül kéziratot kiadni. Ő több mindenféle okból nagyon szeretné, ha ő fensége határozott utasításokkal látná el, nemcsak a saját igazolására, hanem az intézet érdekében is. Annál inkább, mert az egyetemi könyvtár szabályzatát már öt év előtt kivette, de be kellett látnia, hogy nem felel meg a Széchényi-országos-könyvtár szükségleteinek. Ennélfogva ő már régebben kidolgozta nemcsak a könyvtár, hanem az egész Múzeum részére a szolgálati szabályzatot, de nem akarta előbb a nádornak jóváhagyás végett benyújtani, míg az intézet meg nem erősödik. Azonban be fogja mutatni nemsokára, a mikor egyúttal le fog mondani állásáról. A mint ugyanis felesége visszanyeri egészségét és ő befejezi a kéziratok katalógusának megírását, a mit megígért Széchényinek, megunván tovább várakozni valamely vigasztalásra, azon lesz, hogy életének hátralévő napjait csendes pihenésben tölthesse.¹

Miller elkedvetlenedését főképen az okozta, hogy még az 1809 év tavaszán folyamodott valami udvari kitüntetésért és ezt még mindig nem intézték el kedvezően. Kérvénye azzal érkezett le a helytartótanács-hoz, hogy miután folyamodványához okmányokat nem csatolt, a helytartótanács nyilatkozzék, érdemesnek tartja-e őt a kitüntetésre vagy sem?

¹ Múzeumi igazgatóság irattára. A. 1810. Nr. 50.

A helytartótanács azt válaszolta erre, hogy a mit Miller, családja felől mond, arról nincs tudomása, kivéven, hogy atyja, mint Budának jegyzője, Mária Teréziától nemességet nyert. De mint tanár 25, mint könyvtáros pedig 6 éven át nagy tevékenységet fejtett ki. Ha esetleg irodalmi dolgai nem érdemesítenék őt az udvari kitiüntetésre, felkellene hívni, hogy őseinek, főleg pedig a saját, Biharmegyében szerzett érdemeit okmányok alapján igazolja.¹ A kitiüntetés ügye azonban ettől fogva nem jutott előbbre.

Megszólal Millernek e miatti fájdalmas lehangoltsága egy másik felterjesztésében is, a melyet szeptember 19-én intézett a nádorhoz.

I. Ferencz király még az 1810. év tavaszán 600 forint segélyt engedélyezett, 1809 november 1-jétől számítva, a Múzeum tisztviselőinek. Ennek felosztása ügyében Miller junius 10-én azt a javaslatot terjesztette a nádor elé, hogy Strázsay lajstromozó kapjon lakbér czimén 100 forintot, a két íródeák Haliczky és Kutsera egyenkint szintén 100—100 forintot; a könyvtári szolga 50 és a háziszolga 24 forintot; 300 forintot pedig juttason a nádor neki, miután a tüzelőanyag oly drága lett, hogy eddig is 800 forintot adott ki fára. Inkább rájta leszi hogy ez a 300 forint máshonnan megtérüljön. A megmaradt 26 forinton végre lámpát szeretne égetni az épület folyosóján. A nádor azonban nem tartotta elfogadhatónak Miller felosztási tervzetét, mert a legfelsőbb helyen megállapított segély csak azokat illette meg, a kik az egyetemi alaphól húzták fizetésüket; ennél fogva úgy intézkedett, hogy Miller 300, Strázsay 200, a könyvtári szolga pedig 100 forintot kapjon.²

A nádor ezen felosztásával viszont Miller nem volt megelégedve. Ha ugyanis ő keresztül viszi, a mit a nádor leirata tartalmazott, akkor a következő állapot jön létre a fizetés tekintetében. A könyvtári szolga fizetése az egyetemi alaphól 200, a Niczky-féle alapítványból pedig 150, összesen 350 forint volt, a természetbeli lakáson kívül, a mi szintén megfelelt 150 forintnak. Ezzel szemben a második íródeák csak 500 frt fizetést élvezett. Ha már most a szolga fizetése még a 100 frt. segélyvel is meg-

¹ Országos levéltár. Litter. Polit. Nr. 21765.

² U. ott. Acta Museaei. A. 1810. Nr. 1313. Múzeumi igazgatóság irattára. Nr. 33.

javíttatik, akkor éppen egyformán lesz ellátva az első íródeákkal, a ki évenként 600 forintot kapott. Miller abból indult ki, hogy ez nemcsak nem lenne méltányos, hanem nagy mértékben elkedvetlenítené a tisztviselőket is, a kik közül pedig szerinte Haliczky bármikor kinevezhető a régiségtár, Kutsera pedig a természetrajzi osztály órévé, oly kiváló szakértelemmel és buzgósággal teljesítik kötelességeiket. Tekintetbe vevén tehát azt a körülményt, hogy a tisztviselői kar fizetésére lett alapítványok összege már 45.713 forintra rúgott, a minek évi kamataiból ő 500, Strázsay 200 frt pótlékot, Haliczky 600, Kutsera 500, Cservenka 100, Fischer háziszolga pedig 280 frtnyi fizetést élvezett, és emellett még mindig fenmaradt a kamatokból 562 frt, azzal a kérelemmel járult a nádor elé, engedélyezzen a feleslegből Haliczkynek évi 300, Kutserának pedig 250 frtnyi fizetésjavítást. Ez nem csak a két tisztviselő buzgalmát fokozná nagy mértékben, hanem ő is úgy tekintené ezt, mint fáradozásainak megjutalmazását. Miután ugyanis már elérte azt az életkort, a melyben az okos ember mit sem vár a jövőtől, a legnagyobb vigasztalódást abban a tudatban kell keresnie, hogy másoknak javára szolgált, hazájának emléket emelt. Ha mindazonáltal az ő méltányosságból eredő észrevételei nem vétetnének figyelembe, legalább arra kéri a nádort, figyelmeztesse a számvevőséget, hogy a szolgának, miután csak 1810 április 1-jétől van alkalmazásban, ne 1809 november 1-jétől visszamenőleg fizesse ki a segélyt.

A nádor, mint mindenkor, a mikor ezt az intézet érdekeivel összeegyeztethetőnek találta, úgy most is készségesen teljesítette Miller kérelmét; a két tisztviselő fizetését 300, illetőleg 250 forintra felemelte, a szolga segélyösszegét pedig április 1-jétől kiutalta.¹

Régóta tapasztalta Miller, hogy az intézetet látogató közönség jövése-menése, kalauzolása, az elkerülhetetlen magyarázatok, felvilágosítások nyújtása, olyannyira igénybe veszi az összes tisztviselőket, hogy hivatalos teendőik végzésére alig marad idejük. Ennek orvoslására csak egy utat látott maga előtt, ha az egyes gyűjtemények megtekintése bizonyos napokhoz és órákhoz köttetik. Azzal a kérelemmel járult tehát október 10-én József főherczeg-nádor elé, rendelje el, hogy a látogatók az egyes gyűjtemé-

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1810. Nr. 2275. Múzeumi igazgatóság irattára A. 1810. Nr. 57.

nyeket csakis bizonyos napokon délelőtt 9—12, délután pedig 3—6 óráig tekinthessék meg. Vasár- és ünnepnap pedig zárva legyen az intézet, úgyszintén a nagybőjt utolsó hetétől Husvét másodünnepéig, valamint október végső hetében november 2-áig bezárólag, a takarítás céljából. A nádor azonban nem akart erre nézve külön intézkedni, hanem megbizta november 18-án Millert, hogy a tisztviselők számára szolgálati szabályzatot dolgozzon ki, ebbe foglalja bele a látogatási idő szabályozását és az egészet terjeszsze fel jóváhagyás céljából hozzá.¹

Október 22-én a nádor személyesen kívánt meggyőződést szerezni az intézet fejlődéséről és Antal főherczegnek, a németlovagrend nagymesterének társaságában, a délelőtti órákban meglátogatta a Múzeumot. A közel 3 órán át tartó látogatás alatt tüzetesen átvizsgálta a gyarapodási naplót, az egyes gyűjtemények lajstromait, az irattárt és teljes megelégedését fejezte ki a tapasztalt rend felett. A természetrajzi gyűjtemények elrendezése éppen befejezést nyert a könyvtár-teremhez hasonló nagyságú helyiségben, és ő fenségeik nem győzték csodálni és dicsérni az itt látottakat. A gyűjtemény rendezését a nagyszombati születésű ó-budai orvos, Tehel Lajos végezte, nagy szakismerettel. Miller a nádor megelégedését arra használta fel, hogy Tehelt a természetrajzi tár mellé szervezendő őri állásra javaslatba hozza. Elfogadván a nádor Miller ajánlatát, ez október 24-én írásbeli felterjesztésében is megismétli kérelmét, minek alapján a nádor Tehelt november 18-án évi 1200 frt fizetéssel a természetrajzi tár órévé kinevezte.³

A magas látogatók Millert munkában találták; éppen a kézirat-kataloguson dolgozott. A nádor azon óhajtását nyilvánította, bár csak már megjelenék nyomtatásban az első kötet.

Miller siet ezt Széchényivel közölni. Ő mindent el fog követni, írja, hogy a gróf a legközelebbi országyűlésen legalább az első kötetet szétoszthassa. De hogy Madarassy Ferencz esztergom-egyházmegyei áldozó pap, budai cenzor, ne okozzon neki nehézséget, ajánlja a grófnak, küldje el neki annak az udvari rendeletnek a másolatát, a melyben engedélyt nyert a katalogusok kiadására. Sőt tanácsosnak vélné, ha a gróf a revisort is felkérné,

¹ Országos levéltár. Acta Musei. A. 1810. Nr. 2865. Múzeumi igazgatóság irattára. A. 1810. Nr. 64.

ne tartóztassa fel őt a munkában. Mert ezek az emberek úgy szeretnek viselkedni, mintha csupa előkelő politikusok lennének, pedig ugyancsak távol állanak ettől.¹

Ugyanezen alkalommal arról értesíti Miller Széchényit, hogy az éremgyűjtemény katalógusának pótkötetét is nyomják már.²

Ez a munka úgy jött létre, hogy átvevén Miller az intézet nevében Széchényi éremgyűjteményét, minden egyes darabot megszámláltatott és összevettetett a nyomtatott katalógussal; mely alkalommal kiderült, hogy úgy a leírásba, mint a metszetekbe több hiba, tévedés csúszott be, úgyszintén, hogy az újabb szerzemények nem szerepelnek a katalógusban. Hogy ezen addig is, míg Széchényi a katalógus többi pótköteteit közzé teszi, segítve legyen, utasította Haliczkyt, hogy a pótlásokat és javításokat egy függelékben állítsa össze.

Széchényi örömmel fogadta Miller gondosságát és abban a reményben, hogy a hiányok pótlása magának a katalógusnak is csak előnyére válik, és így a közönség is örömmel veszi, felkérte, tudósítsa őt, mennyit fog tenni a nyomdászámlla, hogy ezt somogyi pénztárából kiutalványozhassa.

Abban azonban, hogy a kézirat-katalógus első kötete már a legközelebbi országgyűlésen szétosztható legyen, nem nagyon bizott, bár a munka siettetése érdekében irt úgy Madarassy cenzornak mint Trattner nyomdásznak.

Aggályai voltak a szerkesztést illetőleg is. Ámbár — írja Millerhez november 8-án Bécsből — ismerem bölcsességét és belátását, a melylyel a kézirat-katalógus összeállításában eljár, mégis attól tartok, hogy a nemzeti könyvtár kincseinek ismertetését célzó dicséretes buzgalma zavarba fogja ejteni a cenzort, hogy egyet-mást meghagyjon-e? Szeretném tehát, ha a saját belátása szerint is kétséges helyeket csupán a kézirati lajstromba venné fel, és nem a nyomtatott katalógusba is. Ez által megszűnnék minden nehézség a cenzorra nézve és a tudósok sem vezetetténeek tévútra, ha a nyomtatott katalógusban ez állana: et plura alia, majoris vel minoris momenti. Mindazonáltal nem akarok

¹ Széchényi-levéltár. I. kötet. 9. szám, III. csomag, 56. szám.

² Appendix ad Catalogum Numorum Hungariae ac Transilvaniae Instituti Nationalis Széchényiani. Pesthini, Typis Trattnerianis, 1810. 8° 252 + 8.

önnek utasításokat adni, miután közelebb áll a forráshoz, a honnan biztonsággal meríthet.

Van azonban még egy kívánságom a katalogusra vonatkozólag. Miután a kézirat-katalogus összes kötetei csak néhány év múlva lesznek kinyomatva, mely idő alatt a nyomtatványi katalogus pótkötete, úgyszintén a térképek, metszetek és czímerek katalogusa sem fog megjelenhetni, sziveskedjék nekem előterjesztést tenni, mit lehetne ezen dolgokban még végezni. Mert hiába, kedves Miller, egyikünk sem fiatal már, s talán jobb, ha mi végezzük el, a mit még lehet, mint ha utódainkra bizzuk, a kik nem hordozzák annyira szívükön az intézet érdekeit, mint mi.

Hogy a főherczegek mindent rendben találtak, az a Múzeum igazgatójának dicsősége s nekem annyiban szolgál öröömre, hogy választásom önre esett. De még teljesebbé lesz örömem, ha önt egyszer az ujonnan felépítendő Múzeumban üdvözölhetem, mert a mostaniban az épület hiányai mérseklik megelégedésemet. Ha a nádor — mint ezt mindnyájan szívből kívánjuk — soká él s magyarjaink készségesebben fizetnek, akkor majd csak létre jön ez is!¹

Trattner, Széchényi felszólítására, hogy adjon be ajánlatot a kézirat-katalogus kinyomatására nézve, időközben úgy nyilatkozott, hogy az ingadozó árak mellett nem határozhatja meg előre a költségeket. Széchényi pedig nem akart ily bizonytalansággal fogni a vállalathoz; ennélfogva értesítette Millert, hogy a katalogus kiadását kénytelen későbbi, kedvezőbb időre halasztani; ő azonban csak folytassa tovább a munkát, hogy a kellő pillanatban annál fokozottabb mértékben láthassanak a nyomtatáshoz.²

Miller hosszabb levélben válaszol Széchényi soraira, a melyben a szerénység, a buzgóság, az önzetlenség váltakozó hangján szól magáról, az intézetről, s a legközelebbi teendőkről.

A megelégedés — olvassuk e levélben, — a melyet Kegyelmességed a Nemzeti Múzeum gyűjteményeinek rendszeres felállítása felett nyilvánítani méltóztatott, nagyon hízegő rám nézve. Gyermekkorom óta hozzá vagyok szokva, hogy előbb mindent komolyan megfontoljak, illő-e, helyes-e, és csak azután intézked-

¹ Miller levelezése. X. 100.

² U. ott. 108.

jem, legjobb belátásom szerint. Ily módon felelnek meg fáradozásaim a főherczeg-nádor kivánságainak is. Most pedig örömmel tapasztalom, hogy a Széchényi-név megörökítésére irányzott fáradohatatlan tevékenységemet Kegyelmességed is méltányolja, ámbár a rend fentartásán kívül semmi egyéb érdemem nincsen, mint-hogy megfelelő, világos ítéletű egyéneket választottam munkatársakul.

Ő fensége megbizott, hogy a tisztviselők mindegyike részére szolgálati szabályzatot dolgozzak ki.

A tervezetet elfogadták és a nádori kancelláriában kiállították. Most tehát nagy mértékben meg van alárendeltjeimben az együttérzés és a szolgálati buzgalom.

Hogy munkámat megkönnyitse, ő fensége a személyzetet igen ügyes egyénekkel egészítette ki. Így kinevezte előterjesztésemre nemrég a természetrajzi osztály örévé Tehel doktort. Fő czélom, hogy az országnak értelmes embereket szerezzek, nem pedig szélhámosokat és vaskalaposokat, és hogy jó fizetést biztosítsak számukra. Magammal nem törődöm. Megelégszem a reménnyel, hogy halálom után ki fog tűnni, mit végeztem. Ő fensége bizalmát és Exczellenziád kegyét mindig érdemeim jutalmának fogom tekinteni. Ebben bízva, hiszem, hogy Kegyelmességed jóindulatát az éremtárhoz adandó pótlék szerkesztésével is megnyertem. Kiss és Liebenberg urak mindenesetre átadták már a kinyomott iveket; most van szerencsém az utolsó lapokat Trattner úr számlájával együtt beküldeni. Két példányt megtartottam a könyvtárnak, egyet pedig a magam használatára. Ezen felül egyet ivekben küldöttem meg Exczellenziádnak, egyet pedig Engel kért ismertetés czéljából. 1000 darab be van csomagolva. Méltóztassék intézkedni, hogy ezeket a példányokat az itteni urak, tanácsosok és tudósok közt, Kegyelmességed nevében, szétooszthatom-e? Hogy alkalomadtán adhatok-e belőlük példányokat? Mennyit küldjünk Sopronba? Maradhatnak-e füzött példányok? A kötetlen példányok szétküldését már csak azért sem ajánlják, mert az ily könyvek több helyet foglalnak el és a szükséges gondosságon felül még több alkalmatlanságot is okoznak. A nádor példánya mindenesetre bekötendő; a mintakötet nálam van. Ugyanilyet készítettetek a könyvtár részére is. Teljes készséggel várom ezekre vonatkozólag Kegyelmességed határozatát. Azt hiszem a katalogus elég érdekes lesz és az új

oklevelek hozzáadása váratlan. Ne tekintse ezt a csekélységet Kegyelmes Uram úgy, mint fáradozásaim gyümölcsét, hanem mint hódolatom jelét, és kérem, tiszteljen meg továbbra is megbizásaival.

Hogy Exczellenzeziád a kézirat-katalogus kiadását jobb időre szándékozik halasztani, ezt a főherczeg-nádor is méltányolja, a ki elutazása előtt beszélt velem erről. Trattner számlájának láttára majd leestem a lábamról. Bár, be kell vallanom, tekintve a folyton növekvő árakat, még sem lehet túlzottnak mondani. Az egyetemi nyomda egy ivért 85 forintot kér. Ha a viszonyok javulni fognak, Exczellenzeziád értesítésére tüstént hozzá fognak a nyomáshoz. A munka már kész, csak le kell tisztáztatni a cenzura és a nyomda részére.

A mi azonban a térképek, metszetek, látképek katalogusát illeti, nagyon kétlem, hogy dicsőséggel állhatnánk elő vele. Alaposan átnéztem a gyűjteményt és a czimerek arról győztek meg, hogy alig van bennük 150 származása, vagy szereplése révén kiválóbb család képviselve, legnagyobb részük a II. Lipót és Ferencz által nemességre emelt ráczokra, görögökre és egyéb jelentéktelen személyekre vonatkozik

Térképgyűjteményünk is felette szegény. Számos újabb, általános és részleges térképünk hiányzik. Még rajzaink sincsenek az összes vármegyéről. Úgyszintén nincsenek meg a legújabb posta és hajózási térképek, a régebbiek pedig könyvekből lettek kiszedve.

Hasonlóképen kell nyilatkoznom a látképekről is, a melyek közt szintén kevés az új, a régiek pedig ugyancsak egyes munkákból vétettek ki.

Kevés a metszetünk is. 1804. óta semmit sem rendeltünk, a régiek pedig feltalálhatók Ortelius Viedemannál. Az is kérdés, vajjon rendjén van-e azokat is kimutatni, a melyek egyes munkákban vannak? Én legalább kénytelen vagyok beismerni, hogy ilyen katalogust még nem láttam; szerintem az oly könyvekről, a melyekben magyar czimerek, látképek, arczképek vannak, külön lajstromot kellene készíteni. Pl. így: Ortelius redivivus 120. lapján Érsekujvár — minden közelebbi leírás nélkül. Külömben szemfényvesztőknek fognak bennünket tartani. Egyébiránt mint olyan becsületes ember, a ki nem szokott bókolni, hanem a Széchényi-név dicsőségét és nagyságát mindenkor hirdetni tartozik, bevallom, hogy a gyűjteményt nemcsak a főherczeg, hanem mások is

látták és ezek mind úgy nyilatkoztak, hogy nem sokat ér. Mind-azáltal ezekre nézve is megtörténtek már az előmunkálatok, és ha Kegyelmes Uram úgy akarja, ez a katalogus is napvilágot láthat.

A nyomtatványok katatogusához a folytatólagos pótléket Strázsay lajstromozónak adtam át, a ki adósságesinálásra és holmi gépies munkára teljesen alkalmas ember. Éppen ma hagytam meg neki, hogy a czédulákat szedje betürendbe, miszerint láthassam, van-e újabb kötetre való anyag. Az előszót én fogom megírni, valamint a szakosztályozást is én végzem el, hogy Exczellen-ziád teljesen meg legyen elégedve. Az én kötelességem munkálkodni, hogy Kegyelmes Uram minden gondtól meg legyen kimélve, és megmutatni, hogy hálás vagyok.

Nem vagyok ugyan képes meghálálni azt a kegyességet, a melylyel Exczellenziád elhalmoz, de annál inkább érzem, mennyivel tartozom. Hízelvek magamnak azzal, hogy az én pártfogóm és egyetlen jóakaróm bizalmát a jövőben is birni fogom. Bizzék meg Kegyelmességed becsületességemben és én testestől lelkestől Exczellenziádé vagyok életem végső lehelletéig. Amig én egy magam intézkedem, az intézetben mindig a legnagyobb rend fog uralkodni. Mert lehetetlen, hogy zavarok ne származzanak abból, ha ugyanabban a dologban egyszer ez, máskor amaz rendelkezik. Erről már meggyőztem teljesen a főherczeg ő fenségét is.

Nem lehet tagadni, hogy már közeledem a vég felé; azonban szellemem és testi erőm még nem hagyott el, s én, ha időm engedi, a jövő számára is dolgozom. Halálom után meg fogják találni a könyvtár valamelyik polczán irodalmi végrendeletemet, amelyben kifejttem az intézet felvirágoztatását czélzó terveimet. Nem egyszer panaszkodom a sors keserü végzésén, hogy az élet természetszerű törvényei megfosztanak attól a szerencsétől, hogy a létesítendő új épületet még halálom előtt láthassam; ámbár ő fensége mindig azzal biztat, hogy legközelebb bizonyosan hozzá fognak az építkezéshez. Kevéssel elutazása előtt is rendeletet menesztett az egyetemhez, hogy a fűvészkertet minden további előterjesztés és kifogás nélkül áthelyezzék márczius végeig a hatvani kapu melletti új telekre. Azonban a szükséges anyag hihetetlen drágasága mellett, lehetetlen hogy hozzá fogjanak az építéshez.

Ordo Dierum

pro aditu ad
Museum Nationale Hungaricum.

Cum in quibusvis recte ordinatis Institutis publicis civitate donata sit laudabilis illa Consuetudo: vt certi per hebdomadam dies præfixi habeantur, quibus Instituti Thesaurus cum fructu diutius inspicere, commode examinare, singulorumque Objectorum explanationem, pro beneplacito postulare liceat: de Benigno Iussu Serenissimi Cæsarei, ac Hungariæ, & Bohemiæ Regii Hæreditarii Principis, Archi-Ducis Austriæ, Domini Iosephi, Regni Hungariæ Palatini in Museo Nationali Hungarico sine præmisso constituti sunt Dies:

Lunæ & Jovis pro inspicienda Bibliotheca.

Martis & Veneris pro Cimelio Rei nummariæ & antiquariæ.

Mercurii & Sabbathi pro Camera Naturæ Productorum;

quibus ab hora nona matutina vsque duodecimam, & ab hora tertia pomeridiana vsque sextam vespertinam per totius anni decursum aditus patet; duntaxat Diebus Dominicis & Festis, atque tempore, quo pulueres excutiuntur, & Scrinia purgantur, Atria clausa habentur; saluo nihilominus legere volentibus, quotidie, horis præfixis ad Lectorium accessu.

Ad Benignum Suae Caesareo
Regiæ Serenitatis Domini Regni
Hungariæ Palatini Mandatum.

Budae die 30ma Junii 1811.

Ludovicus Boros m. p.

Napi-Rend

A' Magyar Nemzeti
Gyűjteményes Tárnak Szemlélésére.

Mint hogy minden jól elrendeltt Köz-Intézetekben azon dítléretes szokas, átaljában bé vagy on véve: hogy hetenkent bizonyos napok légyenek meghatározva, a' mellyeken az Intézetnek Ritkálágait, 's Gyűjteményeit tetfzes szerént szemlélni, közelebbről-is visgálni, 's felölök magyarázatot-iskivanni leheffen: ugyan é végett Ö Császári 's Királyi Fő-Herczegségének, József, Magyar Ország Nádor Ispánnának kegyelmes Parantsolatjából, a' Magyar Nemzeti Gyűjteményes Tárnak szemlélésére e' következő Napi-Rend határozatott meg, úgy mint:

Hétfőn és Tsötörtökön láthatni a' Könyvtárt.

Kedden és Pénteken a' Pénzeket és Régi ségeket.

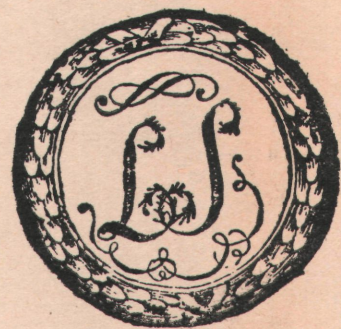
Szerdán és Szombaton a' természeti alkotmányok Gyűjteményét.

Ezen napokon reggeli kilencz Órától, tizenkettőig delután pedig háromtól, hatig szabad a' Bémenegetel. Egyedül a' Vasarnapokon, Ünnepeken, és a' tisztoztatás idejekor zárva tartattnak a' Paloták. Egyébberánt, a' kinek az a' szándéka, hogy olvashasson: a' fent megjegyzett órák között minden nap megjelenhet a' Könyvtárban, legottan szándékát minden akadály nélkül tellyesithetvén.

Ö Csász.'s Kir. Fő-Herczegségének
Magyar Ország Nádor Ispánná
nak kegyelmes Parantsolatjára.

Budán Szent-Iván hava 3odik
napján 1811.

Boros Lajos m. p.

Tages-Ordnung

zur Besichtigung des
Hungarischen National Museums.

Da bey allen wohlgeordneten öffentlichen Anstalten; die lobenswerthe Gewohnheit allgemein angenommen ist: daß gewisse Tage der Woche festgesetzt werden, an denen die daselbst aufbewahrten Gegenstände nach Belieben besichtigt, näher betrachtet, ja selbst Erläuterungen über jeden einzelnen Gegenstand gefordert werden können: so sind auf höchsten Befehl Sr. Kaiserl. Königl. Hoheit des Erzherzogs Josephs, Palatinus des Königreichs Hungarn, folgende Tage zur Besichtigung des hungarischen National-Museums bestimmt worden, als:

Montag und Donnerstag zur Besichtigung der Bibliothek.

Dienstag und Freytag für die Antiquitäten-Kammer und das Münzkabinet.

Mittwoch und Sonnabend für das Naturalien Kabinet.

An den obgenannten Tagen wird der freye Zutritt Vormittags von 9 bis 12 Uhr; Nachmittags aber von 3 bis 6 Uhr, das ganze Jahr hindurch gestattet. Bloß an Sonn- und Fest-, dann an denen zum Abstauben bestimmten Tagen sind die Säle verschlossen. Uebrigens können diejenigen, die Bücher zu lesen wünschen, täglich an obbestimmten Stunden, die Bibliothek ungehindert besuchen.

Auf höchsten Befehl Sr. Kaiserl.
Königl. Hoheit des Erzherzogs Pala-
tinus des Königreichs Hungarn.
Ofen am 3oten Junius 1811.

Ludwig v. Boros m. p.

A segélyforintok után befolyó garasokból mindössze 400.000 forint gyült össze. Ehhez számítandó az a 87.000 forint, a mit magam gyűjtöttem. Ebből 29.220 forintnyi kamat a tisztviselői fizetésekre, fűtésre, világításra, irodai költségre, teremberendezésekre, javításokra és más hasonló kiadásokra fordítatik. Néhány vármegye ugyan még nem fizette be az állampénztárba a megajánlott segélyt, azonban mindez nem tesz oly összeget, hogy azon nagyarányú épületet lehessen létesíteni. Még több hozzájárulásnak kell tehát történnie, ha valami nagyon akarunk alkotni. Maga a nádor is nyugtalanul látja, hogy az intézet nem sokáig maradhat meg, a hely szűke miatt sem, a düledező épületben. Már az összes folyosókat lefoglaltam. A termek, szobák tömve vannak mindenféle tárgyakkal, amelyek oly nagy súlylyal nehezdednek a falakra, hogy előbb vagy utóbb össze kell roskadniok. Erősebb szélben az egész épület inog, ropog. A falak mindenféle meg vannak repedezve. Mindig attól félek, hogy egyszer majd az én csontjaimat is az omladékok alól fogják előkeresni.¹

Széchényit, bármennyire olvadozott Miller az iránta való ragaszkodás, a neki tartozó hála érzelmeitől, éppen nem ragadta el túlságosan a fentebbi levél. Nem találta őszintének. Gyanusnak tartotta, hogy Müller a maga érdemének mondotta a megfelelő munkatársak kiválasztását. Hogy hangsúlyozta, miszerint a nádor az ő előterjesztésére nevezte ki Tehelt is. Hogy dicsekedett, miszerint meggyőzte a nádort arról, hogy csak addig fog az intézetben rend lenni, míg ő egymaga intézi az ügyeket. Mindez, kapcsolatban azzal az értesítésével, hogy az összes tisztviselők részére szolgálati szabályzatot dolgozott ki (ami különben nem felelt meg az igazságnak, mert eddig még csak a látogatási idő szabályozására adott be javaslatot, a mit azonban a nádori kancellária még nem állított ki,) azt az aggodalmat keltezte Széchényiben, hogy Miller, a mézédés szavak daczára, bizonyos körülmények közt nem riadna vissza az ő kinevezési jogának kijátszásától sem. Már pedig ő erről lemondani nem akart, és ezt nyíltan meg is mondotta most Millernek.

Szívből kívánom — írja Bécsből december 26-án kelt

¹ Millernek 1810. december 13-án Széchényihez intézett levele. Széchényi-levéltár, I. kötet 9. szám, III. csomag 56. szám.

válaszában — a pénzviszonyok javulását, hogy a kéziratkatálogust mielőbb közreadhassam. Bármily jelentéktelen legyen is azonban a térképek, metszetek és czimerek gyűjteménye, azt hiszem, ezek lajstromát is ki kell nyomatni, részint hogy e téren is megvessük az alapokat, amelyeken Ön azután szokott buzgalomával tovább munkálkodhassék, részint pedig hogy eleget tegyek az őfelsége és az ország előtt tett ígéretemnek; mert nyomtatott bizonyítékok hiányában könnyen azt mondhatná valaki, hogy kevesebbet tettem, mint a mennyit ígértem. Az újabb térképek, ha a hiányzókról tudomást szerzek, könnyen pótolhatók lesznek. De talán a régebbi czimereket is meg lehetne szerezni, ha előbb mutatóvánnyal szolgálunk. Abban teljesen osztom nézetét, hogy az egyes munkákból kivett metszetek és térképek csupán tárgyük rövid megjelölésével lennének beillesztendők a katalogusba.

A tisztviselők létszámának az Ön ajánlatára történő szaporítása, ezeknek tisztességes díjazása, újabb érdemei Önnek, a haza és az irodalom szempontjából. Ebben magam is biztosítékát látom annak, hogy rólam sem fog megfélekedezni, ha az a két kisebb állás megüresedik, amelyeknek betöltését a királyi intézkedés nekem és gyermekeimnek tartotta fenn. Nem hiúságból kívánom én ezt, s nem azért beszélek erről, hogy Önt erre emlékeztessem, hanem mivel Pesttől távol vagyok, s nem tudhatom, mikor jön üresedésbe egyik vagy másik állás. Nekem utóvégre arra az időre is biztosítani kell magamat, amikor a becsületes Miller már nem lesz az élők közt. Meg fogja tehát bocsátani, hogy ezt bizalmasan feltártam Ön előtt.

Levelének befejező része nagyon aggaszt; mert mi rendíthet meg jobban egy hazája felvilágosításán munkálkodó egyént, mint az a hír, hogy az épületnek, amely e felvilágosodás eszközeit rejt magában, s annak a férfinak, aki ezen eszközöket a legjobban tudja alkalmazni, állapota aggodalomra ad okot? Ez valóban fájdalmas dolog! De mivel semmi sem tökéletes az ég alatt, s mert Olaszországban is — sajnos — nagyon sok mesterművet láttam romban, abban a gondolatban kell vigasztalódást keresnem, hogy a tisztességesen gondolkozó emberek emléke és az általuk létesített jó haláluk után is fenmarad, s ha — Isten akaratából — összeomlik is az épület, s ha elpusztulunk is mindketten, a katalogusok hirdetni fogják, hogy mi a jót akartuk, és ennek meg-

valósulásán erőnkhez mértén munkálkodtunk. Szerencsére, nádorunk fiatalabb, mint mi, s nem kevésbé buzgó és fáradhatlan, mint magunk vagyunk. Országunk tehát virágozni fog, ha mindjárt mi az épülettel együtt elporladunk is!¹

Miller, akinek ekkor már meg voltak állapítva tervei a jövőre nézve, nem akart ezekből semmit elárulni Széchényi előtt, és válasz nélkül hagyta levelét. Annál könnyebben megtehetette ezt, mert alig három nappal előbb — december 23-án — ugyanis írt a grófnak, kérvén, szerezzen meg egy érmészeti munkát az intézet részére. A régészeti munkákat mind a Múzeum pénzalapjának terhére lesznek kénytelenek — úgymond — megvásárolni, ha csak a gróf nem segít a bajon egy újabb alapítvánnyal. Hálás köszönetet mond a Somogyból küldött 2 hordó vörös borért is. Az elhalt Marczibányi — a budai újságok hire szerint — nagylelkűen megemlékezett a Múzeumról. Ő hivatalosan mitsem tud erről. Míg életben volt, ígérte ugyan a nádornak, de hogy beváltotta-e ígérését, azt majd csak a végrendelet fogja megmutatni stb.²

Miller nemcsak Széchényinél kopogtatott minduntalan ilyen és hasonló kérelmekkel, hanem egyebütt is. Sőt buzgalma néha a kellő határon is túl ragadta. Egy ízben pl. a nádori kancellária igazgatója kénytelen volt őt a nádor megbízásából meginteni, hogy a jövőben tartózkodjék a múzeumi alap növelése céljából a hatóságokhoz felhívásokat intézni. Ám írjon egyes magánosoknak, bár jobb lenne ezeket is előszóval keresni meg. De semmi esetre se engedjen meg magának olyan kifejezéseket, aminőkkel a pesti zsidóhitközséghez intézett soraiban élt, és ne hivatkozzék mindannyiszor a nádorra; hiszen a józan észnek kell megállapítania, mit és mennyit vehet át leveleibe az ő fenségétől hallottakból.³

Mindazáltal el kell ismernünk, hogy ha Miller nem lett volna olyan, amilyen volt, az intézet pénzalapja és gyűjteményei lassúbb növekedést mutattak volna fel.

Az 1810. év alapítványai még az eddigieknél is jobban mutatják Miller buzdításainak hatását.

Niczky István mindjárt az év legelején 8000 forintos alapítványt tesz le, melynek 6°/_o-os kamatait ekként rendeli felosztani.

¹ Miller levelezése. X. 118.

² Széchényi-levéltár. I. kötet, 9. szám, III. csomag, 56. szám.

³ Múzeumi igazgatóság irattára, A. 1810. Nr. 37.

A könyvtár lajstromozója eddigi 600 forintjához kapjon még 200 forintot. Az egyik kanczellista, az eddigi 500 frthoz 100, a másik az eddigi 400 frthoz szintén 100 forintot. A könyvtári szolga fizetése 50, a háziszolgáé pedig 30 forinttal javíttassék meg.¹ April 25-én Szemerédy András táblabíró 500 frtos alapítványt tesz, hogy ennek évi 30 frtnyi kamata nyomtatványok és kéziratok kötésére fordíttassék.² Május végén Valero Tamás pesti polgár 1666 frtot ajánl fel, hogy ezen összeg kamatait a könyvtár vagy könyvek vásárlására, vagy pedig könyvkötésre használja fel.³ Juniushan Juricskay László 2000 forintos alapítvánnyal járul a természetrajzi tár örének fizetéséhez.⁴ Juliusban Csáky László gróf, címzetes püspök, a nagyváradi káptalan nagyprépostja, 5000 frtot áldoz ugyane célra.⁵

A gyűjteményeket 38 egyén ajándéka gazdagította: ebből 230 nyomtatvány és kézirat, a többi pedig régipénz, pecsét, szobor, korszó, kard, ásvány, kép, metszet s más mindenféle régiség volt. Az ajándékozók nevei közül kiemelhetjük Szögyényi Zsigmondét, a ki számos régi pénzt adott; Szentkirályi Lászlóét, a ki egy csomó ásványtani munkát, Ceroni Péterét, a ki 210 drb. metszetet, Almássy Pálét, a ki 12 kéziratot adott. Bartakovich Lászlóét, a ki a Paulik János főstrázsamester hagyatékából örökösödés útján reámaradt 15 kéziratot és 25 régipénzt a könyvtárnak ajándékozta. Ittebei Kiss Antalét, a ki a Radványi esanádi kanonok hagyatékából megvett éremgyűjteményt engedte át az intézetnek.

Az intézet iránt való érdeklődés folytonos ápolásában igen nagy érdeme van az ország nádorának is, a ki nem elégszik meg azzal, hogy 1810 július 29-én leiratot intéz a városi és megyei hatóságokhoz, a melyben felszólítja az ország lakosait, hogy a birtokukban lévő becsesebb tárgyakat engedjék át a Nemzeti Múzeumnak, a melynek felvirágoztatásához minden hazafinak kötelessége hozzájárulni, hanem kész minden egyes alka-

¹ Protocollum Donationalium et Fundationalium Literarum Musei Nationalis Hung. Igazgatósági irattár. p. 17.

² U. ott.

³ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1810. Nr. 1223.

⁴ Protocollum etc. p. 21.

⁵ U. ott.

lommal személyes befolyását is latba vetni az intézet érdekében.¹

Elmondhatjuk, hogy nem volt rá eset, miszerint elmulasztotta volna az intézet gyarapítása céljából valahová megkeresést intézni, ha Miller valamit figyelmébe ajánlott. Amint Millernek tudomására jutott, hogy itt, vagy ott egy ritka kézirat, régiség, műemlék fedeztetett fel, biztosra lehetett venni, hogy pár nap múlva már a nádor is érdeklődik a dolog iránt, és ha csak módját ejtheti, megszerzi az intézetnek.

Pedig, hogy mily nehézségeket kellett nem egyszer leküzdenie, megítélhetjük abból, hogy még a Múzeum tulajdonában lévő tárgyat is szerette volna tulajdonosa visszavenni, ha híúsága, érzékenykedése kellő kielégítést nem nyert. Ez történt pl. Lehoczky András ügyvéd kézírataival. Lehoczky még évekkel előbb több kéziratot ajándékozott Széchényinek, abban reménykedvén, hogy a gróf azokat valamikor kiadja. Miután azonban ezek oly csekély irodalmi becsesl birtak, hogy kár lett volna nyomdafestéket pazarolni rájuk, a mennyiben csupa olyan dolgot tartalmaztak, a mit más írók már hasonlíthatlanul jobban megírtak, Széchényi nem akart a kiadásra vállalkozni, hanem beköttetvén 5 kötetbe a kéziratot, azt a könyvtárnak engedte át. Lehoczky annyira megbántva érezte magát a gróf ezen eljárása által, hogy visszakövetelte kéziratát. Széchényi — többszöri alkalmatlankodása után — Millerhez utasította őt. Miller pedig azt felelte neki, hogy nem áll hatalmában a Múzeumnak ajándékozott tárgyakat kiadni, annál kevésbé visszaadni. Ekkor Lehoczky közvetlenül a nádorhoz fordult, hogy bizonyos hiányok pótlása céljából adassék ki neki a kézirat. Felvilágosítván Miller öfenségét a dolog háttéréről, a nádor oda utasította a könyvtár vezetőségét, adja ki a kért kéziratot, de csak úgy, ha Lehoczky írásban kötelezi magát annak visszatérítésére.²

Vásárlásra is elég pénzt fordított, tekintve az intézet anyagi viszonyait, a nádor. A nyár folyamán megvette Szirmay Antal udvari tanácsos könyvtárát és kéziratgyűjteményét, ezek közt pl. az 1622. 34. 37. 45. 47. 59. 62. 81-ki országgyűlési

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A 1810. Nr. 1740.

² U. ott. Nr. 1807.

iratokat, 3000 forintért.¹ Szeptember hóban pedig Campe nürnbergi könyvkereskedő Xylotheecájából a magyar részt 353 forintért.² Midőn azonban novemberben Ivanics Zsigmond budai könyvárus felajánlotta a Múzeum számára az elhunyt Fabchich József győregyházmegyei áldozópap és tanár kéziratait s Miller úgy nyilatkozott, hogy bár kívánatos lenne a kéziratok megszerzése, az Ivanics által kért 1500 forintot nem érik meg, József nádor már úgy határozott, hogy a Múzeum pénzügyi viszonyai nem engedik meg a kéziratok megszerzését.³

Az 1810. év végén, az utolsó napok egyikén, december 29-én, délután 2—3 óra tájban, nagy rémületet keltett a Múzeumban a központi papnevelő épületében támadt kéménytűz. Látván Miller, hogy az erős szél a templomon keresztül a Múzeum tetőzetére hajtja a szikrákat, katonaságot kért az intézet őrizetére; ő, tisztviselőtársai és a szolgák pedig az éremgyűjtemény asztalait, a régiségtár becsesebb tárgyait, valamint a ritkább könyveket és kéziratokat lehordták a pinczébe, a melynek nyílásait jól betömtek. Szerencsére időközben a szél más irányt vett és baj nem történt, de azért úgy a katonaság, mint a múzeumi alkalmazottak ébren töltötték az éjszakát

Miller jelentést tevén az esetről a nádornak, nem mulasztja el hangoztatni, hogy ha nem él annyi elővigyázattal, a nemzet kincsei könnyen megsemmisülhetnek volna.

Ez csak még jobban megerősíti őt abban, hogy a külömben is rossz karban lévő épületben az ország tulajdonát képező drágaságok sem a tolvajok, sem pedig a tűzvész ellen nincsenek eléggé biztosítva. Ha a nádor megengedné, hogy, mint külföldön hasonló intézeteknél történik, katonaság ügyeljen fel az épületre, és éjszákankint lámpás égjen a folyosókon, legalább a tolvajoktól nem kellene annyira tartani.⁴

Az 1811. évben Miller nemcsak a rendszeres hivatalos eljárás apró, óvatos lépéseivel igyekszik előbbre vinni a vezetése alatt álló intézet ügyeit, hanem nagy lelkesedéssel, csodálatos találékonysággal írja meg egyiket a másik után azon munkála-

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1810. Nr. 1315., 1751.

² U. ott. Nr. 2240.

³ U. ott. Nr. 2855.

⁴ U. ott. A. 1811. Nr. 60.

toknak, a melyekben egyrészt a tisztviselői kar egymáshoz és az intézethez való viszonyát akarta szabályozni, másrészt pedig a Nemzeti Múzeumot a magyar tudományos és irodalmi élet egyedüli nagy központjává kívánta megtenni.

A nádor azon készsége, a melylyel több kívánságát teljesítette, csak fokozta munkakedvét.

Mindjárt az év kezdetén nagy örömmel értesült arról, hogy a nádor közbenjárása folytán a hadparancsnokság elrendelte, miszerint január 10-étől kezdve éjjel-nappal egy katona álljon őrt a Múzeum kapuja előtt.

Január közepe táján egy másik felterjesztése nyert kedvező elintézését. Az intézet mindaddig 4 öl fát kapott az egyetemtől, a mi, bár csak egy kályhát fűtöttek, nem volt elegendő. Ez évben már nem egy, hanem két kályha fűlt: az irodában, a mely egyuttal olvasóteremül is szolgált, és a természetrajzi ör szobájában. Miller kérésére most a nádor 145 forintot utalványozott fára, miután egy öl fa szállítással és vágással 72 frt. 30 krba került.¹

Márczius 2-án viszont ő jelenthetett örömhirt a nádornak. Ezen a napon történt ugyanis, hogy Marczibányi István örökösei kijelentették előtte és Haliczky előtt, hogy ők a Múzeum számára különféle értékes szobrokat, régipénzeket, és más régiségeket ajánlanak fel. Ezenfelül bizonyos összeget óhajtanak letenni, hogy ennek kamataiból a magyar nyelven irt legjobb munka jutalmaztassék meg; egy másikat pedig, hogy kamataiból a Nemzeti Múzeum által kitűzendő pályadíj megfejtője díjaztassék, és végül bizonyos tőkét a mielőbb szervezendő régiségtári őri állás javadalmazására. Igaz, hogy amidőn később a nádor utasítására megjelent az örökösök előtt, hogy a kilátásba helyezett adományokat átvegye, arra a tapasztalatra jutott, hogy sokkal többet ígértek, mint a mennyit adtak, a pénzádomány sorsa pedig függőben is maradt a főörökös zsugorisága miatt.²

Mialatt ezek történtek, Miller szorgalmasan dolgoztatott szervezeti szabályzatain, javaslatain, a melyeknek megszerkesztésére a nádor 1810 november 16-ki leiratában őt felszólította, úgy hogy ápril 1-jén József nádor elé terjeszthette 1. a szolgálati

¹ Országos levéltár Acta Musaei A. 1811. Nr. 135.

² U. ott. Nr. 496.

szabályzat tervezetét, a melybe mindazt felvette, — kapcsolatba hozván az intézet szellemével — a mit erre nézve 36 éves katonai, irodalmi és politikai pályáján tapasztalt, 2. a tisztviselők eskü-mintáit, 3. az ezek fizetését szabályozó javaslatot, 4. a nagyközön-ség számára megállapítandó napirendet és 5. a Muzeumi Akták czimü kiadvány tervezetét.¹

A szolgálati szabályzatot, mely nem csak az ő terveire derít fényt, hanem az akkori viszonyokat is megvilágítja, két részre osztotta, általánosra és részletesre.

Az általános rész az összes tisztviselői kar által megszivlelendő dolgokat foglalta magában, a következő 19 pontban.

Soha meg ne feledkezzenek a tisztviselők az esküről, melylyel lekötötték szolgálataikat a királynak és az országnak, az intézet dicsőségére és hasznára. Az ország kincseit felelősség terhe alatt tartoznak megőrizni. Hogy még a gyanú se férközhessen hozzájuk, azon kell lenniök, hogy életük minden tekintetben kifogástalan legyen. Óvakodniok kell tehát az adósságcsinálástól, a kéteshirü emberek társaságától, az egyenetlenkedéstől, szóval minden olyantól, a mi nem egyeztethető össze a közhivatalnoki jelleggel, és a mi az intézetre, vagy a tisztviselőtársakra szégyent hozna. Mindnyájan kölcsönös szeretetben, tartós barátságban éljenek egymással, többször tanácskozáván az intézet érdekeinek előmozdítása ügyében, megbeszélvén egymással irodalmi terveiket, hogy valóban mindannyian úgy tűnjenek fel a nagy nyilvánosság előtt is, mint a kik ugyanazon közös czél szolgálatában állanak, és úgyszólván egy tudós társaságot alkotnak. A látogatókkal szemben készséges barátságot tanusítsanak, és óvakodjanak a magas állású embereket meghunyászkodással, vagy erőltetett méltósággal, a többieket, főleg az idegeneket pedig lenézéssel fogadni, és kerüljék a felületességet épp úgy, mint a szórszálhasogatást, ez által is megmutatván, hogy az őrizetükre bízott tárgyakat alaposan ismerik. Ajándékot kérni vagy elfogadni, mint a hogy ez az elég nem szép dolog külföldön divatban van, nem csak nem fér össze a magyar jellemmel, hanem szigorúan tilos is. Az intézet gyarapítására szolgáló ajándékok késedelem nélkül bejelentendők az igazgatónak, a ki bevezettetvén ezeket a gyarapodási naplóba, átadja

¹ Muzeumi igazgatóság irattára. A. 1811. Nr. 22.

Instructio generalis pro toto Musei nationalis Officiolatu.

- 1.) Atque omnia singulos semper meminisse oportet, Juramenti quo quique se Regi, et Regni ad fidelitatem, ac cum incrementis, ac honore Institutum servandum obstringitur. Quare
- 2.) Thesauros Regni sibi Deditos sub ore responsionis diligentissime conservabunt.
- 3.) Et ad omnem subsumtionis ansam a se abstergendam, Actiones suas regulis honestatis conformaturi, vitabunt Debita contrahere, convex, Latrocinium cum hominibus suspectis, et abiecta Conditionis fororis, iurgia, et similes seu inter se, seu cum aliis excitari, ac vitios se implicare, quae publicum Status Officialem Inducunt, et ipsi Infamiam, Collegisque ignominiam, aut pluri damnum inferant. At contra
- 4.) Et omnes mutuo amore, pietateque amicitia complectentur, Consilia sapientia de Institutum nationalis promotione inter se conferent, Literarum Labores sibi invicem communicabunt, atque rursus se discutient, omnesque ad unum, eandemque finem ex eo unanimi consensione studia sua convexora palam commonestrabunt, ut bene exudita Societatem conservata viderentur.
- 5.) In Hospitiis excipendis se reuigam, modestos, et sequens praebeant, Vixos maiore Charitatis modestica humillitate, aut affectata gravitate, minoris conditionis, et Peregrinos autem cum contentam excipere caveant: quidquid Chastitatem, vel Pedantismum ridet, declinare judicant, sed Rerum, quae eorum Cupidis tradita sunt, se omnino perituros, et non fuisse traditione praevidere esse testificantur.

az illető örnek, a megfelelő teremben való elhelyezés és lajstromozás céljából. Tartózkodjanak minden pénzbeli kiadástól. Ha valaki a nádor utalványozása nélkül fizet ki valamit, azt sajátjából tartozik fedezni. A szükséges költségek bejelentendők az igazgatónak, a ki azok előteremtéséről gondoskodni fog. Az intézet színvonalának — úgy a hazai mint a külföldi közönség szemében való emelése céljából, irodalmi munkálatokkal, kiadványokkal kell foglalkozniok. Mielőtt azonban valamely kéziratot cenzura alá adnának és kinyomatnának, be kell mutatniok az igazgatónak. Elsősorban kötelessége pedig mindenkinek a Muzeumi Akták szerkesztésében, az intézet tulajdonát képező tárgyakról irt tudós és hasznos értekezések irásával, résztvenni. A hivatalos órákat akként kell betartaniok, — nyáron délelőtt 9—12, délután 3—6-ig, télen pedig — vagyis november 1-jétől márczius 19-éig délután 2—5-ig, kivévén a vasár- és ünnepnapokat és a takarítás idejét, a mikor az összes helyiségek zárva tartatnak. — hogy sem későbben nem szabad jönniök, sem korábban elmenniök. Tilos magánügyek elintézése céljából a hivatalból elmaradni. Ha valaki 3 napon át kimarad, az igazgató jogosítva van ezt az időt tőle számon kérni, kivévén természetesen a betegség esetét. Mindenkinek 6 heti szabadságidő engedélyeztetik pihenés céljából, és pedig akár egyhuzamban, akár több részre osztva. Soha sem lehet azonban távol több egynél; s csak ha ez visszaérkezett, távozhatik a másik. A ki szabadságra megy, kérje fel társát a helyettesítésre; ez viszont vállalja el azt minden vonakodás nélkül, és ne éljen azzal a kifogással, hogy valami nem tartozik ügykörébe. Az igazgatónak gondja legyen rá, hogy első sorban a kanczellisták alkalmaztassanak helyettesekül, hogy ekként megismerkedhessenek a teendőkkal. Senki se vigyen a Múzeum tulajdonát képező könyvet, kéziratot, érmet, régiséget stb lakására, semmiféle ürügy alatt, sem a maga, sem más használatára, mert ily helyen nem lenne kellő biztonságban az illető tárgy. Az intézet falain belül azonban mindenki szabadon használhatja a gyűjteményeket. A város bármely részében üssön ki tűz, mindenki haladéktalanul a Múzeumba siessen, és mindaddig ott maradjon, míg a legkisebb veszedelem el nem mult. A vész növekedtével az ország kincseinek megmentésére, felelőség terhe alatt kövessenek el minden lehetót. A magasabb helyről esetleg elrendelt

munkálatokat ne húzzák-halaszszák fontolgató késedelmeskedéssel, hanem mielőbb lássanak hozzá. Minden időben és alkalommal szemeik előtt lebegjen az intézet érdeke, és ha valahol érdekesebb tárgyra bukkannak, el ne mulasztják azt az igazgató tudomására hozni. A hivatalokban szokásos versengés elkerülése céljából mindenki vegye tudomásul, hogy az örök és segédörök közt van ugyan különbség, a cím és fizetés tekintetében, de nincs a hivatali köteleességekben. Úgy az örök, mint a segédörök és kanczellisták közt a szolgálati idő állapítja meg a sorrendet. A lajstromozó a segédörök után következik. Az előléptetésnél, a fizetésjavításnál és kitüntetéseknel azonban elsősorban a szorgalom, a rátermettség, az irodalmi munkásság és szakismeret jön tekintetbe, nem pedig a szolgálati évek száma.

A szabályzat másik része egyenkint foglalkozik az igazgató, a könyvtári, régiségtári és természetrajzitári örök és segédörök, a lajstromozó, a kanczellisták és szolgálak teendőivel.

Az igazgató számára elég tág hatáskört biztosít. Mindenekelőtt lelkére köti, ne téveszsze soha szem elől, hogy az ország kincseinek őrizete az ő belátására, tudására, vezetésére bízott; fordítsa ennél fogva minden igyekezetét arra, hogy az ország és király által beléhelyezett várakozásnak megfelelően. Ha valamit az intézet érdekében előnyösnek vél, azt el ne mulasztja keresztülvinni, esetleg felterjesztéssel fordulván a nádorhoz. Másrésről azonban a lehetőségig takarékos legyen, nehogy az intézet pénzereje mértéken túl igénybe vétessék. A pénzkezelésbe ne ártsa magát, hanem minden egyes pénzadományt utasítson a számvevőséghez. Mindazonáltal ne szakítson meg minden összeköttetést az országos pénztárral, sőt kívánja meg, hogy a számvevőség időnkint értesítse az intézet vagyoni állásáról, részint, hogy a nádort oly javaslatokkal ne terhelje, a melyek nem állanak arányban a Múzeum vagyoni erejével, részint pedig, hogy a Múzeumi Aktákban a pénzalapról évenként beszámolhasson az országnak. A hagyományokat, alapítványokat egy példányban terjessze fel a nádorhoz, egy másik példányt pedig helyezzen el az intézet irattárában. Addig is, míg az intézetnek magának lesz ügyésze, jogügyi kérdésekben forduljon a közalapítványi ügyigazgatósághoz. Ha az épületben valamit építeni, javítani kellene, avagy új szekrények lennének beszerzendők, készíttessen előbb a

végzendő munkáról költségvetést és ezt jóváhagyás és kiutalás céljából terjeszse fel a nádor elé. Minden kiadás kiutalványozását a nádortól kérelmezze, és semmit ne előlegezzen a saját erszényéből. Ha valaki könyvet, kéziratot, érmet, régiséget stb. ajándékozik a Múzeumnak, vagy pedig ő vásárol ilyesmit az intézet pénzén, mielőtt azt megőrzés végett átadná az illető osztály örének, tegyen jelentést a tárgy részletes leírásával és az ajándékozó nevének felemlítésével a nádornak, a lajstromozóval vezettesse be a gyarapodási naplóba, és ha jelentékenyebb dologról van szó, a lapoknak is küldjön értesítést.

Az igazgatónak jogában áll a megüresedett tisztviselői és szolgai állások betöltésére vonatkozólag javaslatot tenni, azzal a kötelezettséggel, hogy megelőzőleg kellő tájékozódást szerezzen magának az illetők szakképzettsége, jelleme, szorgalma, nyelvismeretei felől, meg nem elégedvén e tekintetben egyszerű ajánlatokkal, nehogy meg nem felelő egyének jussanak az intézet kötelékébe. Alárendeltjei iránt legyen emberséges. Habár nem tartozik is betartani a hivatalos órákat, a mennyire az ügyek intézése megengedi, jelenlétével és példájával is buzdítsa alantasait szorgalomra. Ha valakinél nyilvánvaló hanyagságot tapasztalna, figyelmeztesse először négy szem közt, barátságosan kötelességére: ha pedig ez nem használna, mások előtt keményebben is intse meg. Ha valaki annyira megfélemedne magáról, hogy olyan adósságokat csinálna, a melyeket nem képes kifizetni, vagy ivásnak adná magát, vagy piszkos beszédeket folytatna, vagy más hasonló bűnökbe merülne el, a mi nem csak a tisztviselői karnak, hanem az intézetnek is romlására vezethetne, és komoly intés után sem mutatkoznék nála javulás, az ilyet jelentse fel a nádornál, hogy hivatalából elmozdítottassék. Az iszákos szolgákat pedig egyáltalában ne tűrje meg, hanem bocsássa el őket a szolgálathól. Figyelemmel legyen arra is, hogy a tisztviselők egymással jó viszonyban éljenek. Miután óhajtandó, hogy az intézetben kifogástalan jellemű, valóban tanult, munkás egyének legyenek, buzdítsa a tisztviselőket az irodalmi munkásságra is: hogy lássa a király és az ország, hogy hasznos és alkalmas embereknek ad kenyeret. Ne engedjen azonban semmit közzé tenni, mielőtt a kéziratot maga át nem nézte volna. Ha pedig a Múzeum kézírataiból akarna valaki egyetnást kinyomatni, tegyen erről előbb jelentést a nádor-

nak, nehogy oly dolgok jussanak a nyilvánosság elé, a melyek nem oda valók.

Hogy a Múzeumi Aktákból évenként megjelenhessék egy kötet, a tisztviselőket ösztönözze az írásra, önmaga pedig a szerkesztést vegye kezébe, de az anyag megválasztásához a nádor beleegyezését is kérje ki. Miután úgy illenék, hogy az igazgató »az ország könyvtárosa« és »a nádor történetirója« czimmal is fel legyen díszítve, köteleességévé tétetnék egyes, a közügyekkel kapcsolatos munkálatokat végezni. Úgyszintén, ha egyes vidéki írók valamely tudományos kérdésben felvilágosításért fordulnának hozzá, már az intézet hírnevének öregbitése céljából se tagadja meg a kívánt választ. Az intézet pecsétjét gondosan őrizze meg, és csakis hivatalos ügyekben használja. Távolléte esetén adja át valamelyik őrnek, a kitől visszatérte után az elintézett ügyekről jelentést kívánjon. Az igazgató feladata az öröket szorgalmazni, hogy a katalogusokat, leltárakat, indexeket és lajstromokat minél lelkiismeretesebb pontossággal vezessék, és ezekbe minden ajándékot, vételt haladéktalanul beiktassanak. Az ily leltárak és lajstromok vezetésének módját ő állapítsa meg. Évenként kétszer, vagy többször is, előre meg nem állapított időben, látogassa meg az összes tárákat, és az indexek alapján vizsgálja meg, vajjon meg van-e minden, nem rongálódott-e meg valami. nem lett-e engedély nélkül kikölesönözve, és tapasztalatairól tegyen jelentést az ország nádorának. Az előkelő állású látogatók iránt, kivált ha még külföldiek is, a legmesszebb menő figyelmet tanúsítsa. És miután az egész nemzeti intézetnek a közjóra szolgáló vezetése az igazgató okos belátására van bízva, úgy az alkalmazandó egyének megválasztásában, mint az egyes gyűjtemények el rendezésében, és az ország kincseinek megőrzése körül, lelkiismereteséget, szakértelmet és hűséget tanúsítson.

A könyvtár öre és segédöre részére külön 25 pontozatból álló utasítást szerkesztett Miller, a szolgálati szabályzat keretében.

Azonfelül, a mi az összes tisztviselőkre nézve szabályul lett felállítva, a könyvtár embereinek még azt is lelkükre köti, hogy ne téveszzék soha szem elől, miszerint oly osztálynak őrizete bízott reájuk, a melyben soha sem lehet eléggé ügyelni a visszaélések meggátlására.

Ebből kifolyólag 1. miután az egyes könyvpolczok nem zár-

hatók el külön-külön, gondosan ügyeljenek arra, hogy a könyvekben s kéziratokban senki kárt ne tegyen, és egyes lelkiismeretlen olvasók azokból valamit ki ne tépjenek. 2. Ha több a látogató, főleg az idegenek, a kiket az örnek vagy segédörnek a termekben körül kell vezetnie, a szolgálja legyen mindig körülötte, a többi tisztviselő pedig helyén maradván gyakorolja az ellenőrzést. 3. Ismeretlen egyéneknek tilos a polczokról könyveket leemelni; az e tilalom ellen vétőket barátságosan fel kell kérni, hogy alkalmazkodjanak a szabályokhoz. 4. Ismeretleneknek nem engedhető meg oly kéziratok betekintése, a melyeket nem lenne tanácsos bárkinek kezébe adni. 5. Az előkelőbb látogatókat, különösen a külföldieket, a legnagyobb előzékenységgel kell fogadni, a ritkább, becsesebb munkákat készségesen meg kell nekik mutatni, közben szakszerű, folyékony előadásban elmondani, mi teszi az illető munkát oly ritkává, becsessé, értékessé stb. 6. Éppen azért kellő tájékozottsággal kell bírniok a köz- és magánjogban, a történelemben, a földiratban, statisztikában, a diplomatikában és más rokon tudományágakban, a melyek nélkül a hazai dolgok ismerete nem képzelhető. De nem szabad a nyelvek tanulását sem elhanyagolniok, hogy különféle nemzetiségű emberekkel érintkezessenek. 7. Nehogy pedig a látogatók fogadása miatt hivatalos teendőik végzésében fennakadást szenvedjenek, a nagyközönség előtt csak hétfőn és csütörtökön kell a termeket megnyitni; az olvasóközönség azonban naponkint használhatja a könyvtárt. 8. A tanulók, ha regényt kérnek, vagy oly munkát, melynek megértése értelmi erejüket meghaladja, az egyetemi könyvtárba utasítandók, nehogy az össze-vissza olvasás miatt tanulmányaikat elhanyagolják. 9. Tiltott könyvek nem adandók ki használatra, sem az oly kéziratok, a melyek a fejedelem jogait, vagy az ország alkotmányát támadják, vagy a melyeket a cenzúra visszautasított. Természetesen kivételnek van helye az oly egyéneknél, a kik hűségesküt tettek; a kik közé a főbb kormányzások tanácsosai, a bírák, az egyházi és világi méltóságok számítandók. 10. A kutatók szigorúan ellenőrzendők, nehogy olyasmit írjanak ki a kéziratgyűjteményből, a mire az örök feledésnek kellene borulnia; annál is inkább, mert az ilyenek abban a hiedelemben, hogy nekik minden szabad, nagyon könnyen engedik magukat visszaélésekre csábítani, a mi az intézetet rossz hírbe dönthetné.

11. Semmiféle halandónak nem szabad sem kéziratot, sem nyomtatványt kikölcsönözni, még térítvény ellenében sem, ha csak a nádor erre megelőzőleg engedélyt nem adott. 12. Igyekezzenek az összes helyiségeket alaposan megismerni, hogy a szekrényeket és polczokat azonnal képesek legyenek megjelölni, nehogy a könyvkeresés órákat vegyen igénybe. 13. A keresés megkönnyebbitése céljából írják minden kötet hátára a szerző nevét és a munka címét. 14. A mennyiben keresztülvihető, úgy a nyomtatványok mint a kéziratok tudományszakokba osztandók; az eredeti kéziratok és ritkább nyomtatványok azonban külön szekrényben őrizendők. 15. A könyvekről kétféle lajstrom készítendő, egy betűrendes és egy szakbeli. Az elsőbe bejegyzendő a kötés minősége, a lapszám, a nagyság, a nyomtatás helye és éve, és a szekrény, polcz, a melyen áll. 16. Ugyanez követendő a kéziratoknál is, azzal a hozzáadással, hogy sajátkezüleg írott-e, eredeti-e, avagy másolat-e az illető kézirat. 17. A ritka nyomtatványokról külön lajstromot kell vezetni, a melybe ezek szakszerű leírása is felveendő, hogy esetleg később kiadható legyen. Ennek végére azon munkák czimeit lehetne feljegyezni, a melyek a könyvtárból még hiányzanak, hogy így nyilvánvaló legyen, mennyire ismerik a magyar bibliografiát. 18. Ügyeljenek arra is, hogy különféle tárgyú és alakú füzeteket össze ne köttessenek, mert az ily takarékoskodás csak a keresést nehezíti. A betűrendes lajstromba tehát az is beiktatandó, hol kell keresni az ily más munkával egybekötött füzetet. Az olyan apró nyomtatványokat azonban, a melyek tárgyra is, alakra is megegyeznek, össze lehet köttetni. 19. Arra is gondjuk legyen a takarítás alkalmával, hogy nem szenvednek-e a könyvek a molytól, a szútól, s ha valamit észrevesznek, jelentsék azt az igazgatónak. 20. Pálmavasárnapján és október végén rendeljék el, hogy a szolga porolja ki a könyveket, mely idő alatt a könyvtár zárva tartandó. 21. A kettős példányok külön helyezendők el és mindaddig megőrzendők, a míg vagy be lehet őket cserélni a könyvtárban hiányzó munkákért, vagy el lehet őket adni, mely esetben a befolyt összeg a Múzeum napi költségeire fordítandó. 22. A könyvtári szolga minden újabb szerzeménybe üsse bele a könyvtár bélyegzőjét. Az ajándékba adott munkákba pedig ezen felül az ajándékozó neve is beleírandó, örök emlékezetül. 23. Ha a kötendő munkák már felszaporodtak,

az igazgató, a könyvtár őrének jelentésére, eszközölje ki a nádornál, hogy a Szemerédy- és Valero-féle alapítványok kamatai kiutalványoztassanak. 24. Hasonló gonddal, mint a nyomtatványok, kéziratok, kezelendők a földabroszok, metszetek, czímerek is, a melyekről szintén lajstrom készitendő, a szükséges feljegyzésekkel, és nehogy széteessenek, bizonyos csoportok szerint bekötendők. 25. A könyvtári őr és segédőr kötelessége az intézetet érdeklő eseményekről naplót vezetni, a melybe az előléptetések, a tisztviselők által kiadott munkák czímei, a különféle rendeletek, az ajándékok évenként bejegyzendők.

A régiségtári és természetrajzi osztályi teendők körvonalozása után, a Múzeum lastromozójának a következő ügykört jelölte ki a tervezet.

A lajstromozó (registrator) gondjaira lesz bízva az intézet levéltára, melynek számára az igazgató útmutatása szerint különféle mutatókat, elenchusokat és jegyzőkönyveket kell készítenie, hogy bármit könnyen elő lehessen adni. Ezenfelül ötféle protocollumot vezessen: egyet a nádor által utalványozott kiadásokról, egyet az összes ajándékokról, egyet a nádori rendeletekről, egyet a nádorhoz intézett felterjesztésekről és jelentésekről és egyet a múzeumi ügyben váltott levelekről. Az összes iratokról idő- és betűrendes mutatót kell készítenie. Az összes nyomtatványokat ő lajstromozza, feljegyezvén czédulára a könyv teljes czímét, a szerző nevét, a kiadás helyét és évét, az alakot és lapszámot. A czédulákat betűrendben tartsa, hogy az őrök a katalogusok szerkesztésénél felhasználhassák. Az írkokok által leírt leveleket és kéziratokat összeolvasta. Nem volt szabad azonban a levéltárból valamint lakására vinnie, vagy az intézeten kívül álló egyénekekkel valamit közölnie. Kezelte az irodai szereket, leltárt készített az intézet bútorzatáról, a hiányokat az igazgatónak bejelentette, szóval ő volt a Múzeum gazdasági felügyelője. Valamint őt szemelte ki a szabályzat arra is, hogy az esetleg tartandó irodalmi ülések jegyzőkönyvét vezesse.

Az írkokoktól (cancellistae) megkivánta a szabályzat, hogy ne csak a szépirásban gyakorolják magukat, hanem a hazai dolgok ismeretében is előhaladást tanúsítsanak. Azért, ha csak nem akarták magukat később mellőztetésnek kitenni, nagy szorgalommal kellett a bibliografia, diplomatika, statisztika, jog, pecséttan.

czimertan, régészet, vagy pedig a természettudományok tanulmányozásához látniok, hogy annak idején örökké kineveztethessenek. Hogy a gyakorlati ismereteket is elsajátíthassák, és az egész intézetet mintegy játszva megismerjék, azokon a napokon, a melyeken a gyűjtemények a nagyközönség számára is nyitva voltak, csatlakozniok kellett az örökhöz, hogy ekként a felügyeletet is gyakorolva, hallgassák magyarázataikat, tágítsák ismeretkörüket, helyismeretüket növeljék, miszerint az örök távollétében őket helyettesíteni képesek legyenek. Ugyanígy hozzá kellett látniok a nyelvek tanulásához, a régi írások olvasásához is, hogy az okleveleket hibátlanul olvasni és az értek feliratait kibetűzni képesek legyenek. A hivatalos idő alatt az igazgató és az örök által reájuk bízott munkát végezték, és a leltárakat, jegyzőkönyveket, katalógusokat tisztán, olvashatóan leírták. Ha ily irányban nem voltak elfoglalva, a könyvtárnak leírás céljából megküldött kéziratokat másolták. Hogy pedig idejekorán irodalmi névre tegyenek szert és magukat az előléptetésre érdemeseknek mutassák, szabad idejüket irodalmi munkálkodásra kellett szentelniök. Dolgozataik tárgyát vagy maguk választották meg, vagy az örököt kérték meg, hogy számukra ily kérdéseket kijelöljenek, miszerint a Múzeumi Aktákban is lehessen valamit közölni az ő tollukból. Így mozdíthatták elő legjobban előléptetésüket. A reájuk bízott munkákat nem volt szabad magukkal vinni lakásukra, hanem a hivatalos helyiségben kellett elvégezniök. Ha sürgős volt a munka, hivatalos időn túl is tartoztak dolgozni, ekkor azonban más alkalmal szabadságidő engedélyezett számukra. Hivatalos dolgokat olyanokkal, a kik nem tartoztak a nádor közvetlen joghatósága alá, tilos volt közölniök.

Kétféle, általános és részletes utasításokat tartalmaz a szabályzat a szolgák részére is.

Az elsőben intetnek, hogy esküjükhöz híven, gondosan kerüljenek mindent, a mi az intézet károsodását vonhatná maga után. Éjjel úgy mint nappal józanok legyenek, hogy mindig, kivált pedig veszedelem idején, képesek legyenek a reájuk bízott dolgokat elvégezni. Az iszacosok rövid úton elbocsáttatnak. Ha a városban bármely időben, bármely részen tűz üt ki, tüstént jelenjenek meg az intézetben. A fűtés körül a legnagyobb elővigyázattal járjanak el, és a hivatalos órák végén a még

égő parazsat oltásK el. Gyanús embereket, koldusokat, zsidókat sem a folyosón ácsorogni, sem a termekbe lépni ne engedjenek, és ilyenekkel szóba se álljanak. Az intézetben lakással bírók soha se legyenek valamennyien egy időben távol, hanem egyikük maradjon mindig odahaza. Szállást sem nappalra, sem éjjelre nem adhatnak senkinek, az igazgató tudta nélkül; a ki ez ellen vét, elbocsáttatik. A reájuk bízott helyiségeket tisztán tartásK. Az okozott károkat tartoznak megtéríteni. Félórával a hivatalos idő előtt kérjék el az igazgatótól a kulcsokat, és az örök jövetelég hozzanak mindent rendbe; azonban senkit be ne bocsássanak. Ha látogatók vannak valamely tárban, ne álldogáljanak tétlenül, hanem iparkodjanak az örök segélyére lenni, kísérenenek mindenkit figyelemmel, és ne engedjenek semmit érinteni. A hivatalos idő végével a tisztviselők jelenlétében zárják be az ajtókat és a kulcsokat vigyék le az igazgatóhoz. Hivatalos időn kívül mindegyik gyakorolhatja a maga mesterségét, csak ne a múzeumi teendők rovására. A tisztviselőkkel szemben tiszteletteljes, szolgálatkész magaviseletet tanusítsanak. A látogatóktól ajándékot kérniök nem szabad, de a mit önként adnak, elfogadhatják.

A könyvtári szolgára vonatkozó rész a következő 13 pontban van megfogalmazva. Alkalmazkodjék szigorúan a fentebb előadottakhoz és őrizkedjék mindentől, a mi őt abba a gyanuba hozhatná, hogy a könyvekkel üzérkedik. Az ör, vagy más tisztviselő távollétében senkit sem szabad a könyvtárba vezetnie. annál kevésbé a gyűjteményt valakinek megmutatnia. Igyekezzenek magát a helyiségekben teljesen tájékozni, hogy a kívánt munkákat hosszas keresgélés nélkül előadhassa. Lapozgasson sűrűbben a katalógusokban, hogy körülbelül kívülről is tudhassa, mely munkák vannak meg a könyvtárban, s melyek hiányoznak. A könyvtár bejárójánál foglaljon helyet, hogy a ki- és bemenőket szemmeltarthassa. A vendégek előtt keljen fel helyéről és vezesse őket az őrhöz. Az olvasóknak csak akkor adjon ki könyvet, ha az őrtől erre utasítást nyert. A kiadott munka címét jegyezze fel egy czédulára, nehogy mást adjanak vissza, vagy teljesen nyoma vesszen. Űgyeljen gondosan az olvasók kezeire, nehogy ezek valamit kivágjanak a könyvekből. Ha észreveszi, hogy valaki a könyvet befirkálta, vagy abban valami kárt okozott, tegyen erről jelentést

az örnek, hogy az illető a könyvtárból kitiltassék. Azt is jelenteni tartozik az örnek, ha valaki meg akarja őt vesztegetni, oly czélból, hogy kiadjon neki valamely nyomtatványt, vagy kéziratot. Ha meghagyja magát vesztegetni, legyen elkészülve a legsúlyosabb büntetésre. Ha észreveszi, hogy a moly vagy szú megrongált valamit, ezt haladéktalanul hozza tudomására az örnek. Főként a husvét előtti és októberi nagytakarítás alkalmával kell erre vigyáznia. Nehogy a hivatalos órák idején, a mikor esetleg sem vendégek nincsenek, sem pedig más teendője nem akad, tétlenül kelljen vesztegelnie, ilyenkor az ór utasítására másoljon kéziratokat. A távozó olvasóktól nem elég a könyvet visszavennie, hanem azt is vizsgálja meg, nem rongálták-e meg azt. Egyébként pedig kerüljön mindent, a mi panaszra adhatna okot.¹

A szolgálati szabályzathoz csatolta Miller a már meglevő és a még kinevezendő tisztviselők fizetésére vonatkozó költség-előirányzatot is.

Ezt azzal vezeti be, hogy az ország méltósága, az intézet czélja és hírneve megköveteli, miszerint az alkalmazottak fizetése az uralkodó drágaságnak, a meglevő pénzalapnak, az egyes tisztviselők teendőinek megfelelő legyen és megszabadítván őket bizonyos mértékben a megélhetés gondjaitól, munkás szorgalmat lehessen tőlük kívánni.

Ennélfogva az igazgató, a ki egyúttal »az ország könyvtárosa« és »a nádor történetírója« czímet is viselné, kétszer annyi fizetést kapna mint egy ór, vagyis 2400 frtot és az irodai költségekre 100 frtot.

A három ór, a kik közül eddig csak a könyvtár és a természetrajzi osztály öre volt kinevezve, évi 1200 frtot élvezne. A 3 segédór kinevezése egyelőre nem lenne szükséges; ha a könyvtár öre igazgatóvá lép elő és új, könyvtári, valamint régiségtári ór fog kineveztetni, egyideig elegendő munkaerő lesz. A segédörök fizetését 1000—1000 forintban kellene megállapítani. A lajstromozó úgy mint eddig 800 frtot, az első írnök 600, a második 500 forintot kapna. Most a könyvtári szolgálta végzi a teendőket valamennyi gyűjteményben. Ha a pénzviszonyok megengedik, a

¹ Könyvtári irattár. A. 1826. dd. 8. Jun. A. 1811. Nr. 1944. Ügyszintén Miller kéziratgyűjteménye. XVII. 171

másik két osztályhoz is egy-egy szolgát kellene kinevezni 365 frt fizetéssel és lakással. A háziszolga havi 14 forint fizetéssel, lakással és ruhával díjaztatik. A képtár örének kinevezését az osztály fejlődésétől kellene függővé tenni. A portásra pedig szintén elég lesz akkor gondolni, ha felépül a Múzeum.

Az összes személyzet járandósága e szerint 12.245 frtot tenne ki. Míg a pénzalap így állott. Az eddigi hét alkalmazott fizetése 6300 frtot emésztett fel, a mihez az egyetemi alap 2350 forinttal járult, az alapítványok kamataiból pedig befolyt 3950 frt. E kamatoknál még évi 530 frt felesleg mutatkozott. Ehhez számítva a legújabban megajánlott 13.950 frtnyi adományok kamatait, nem csak a könyvtárör 1200 frtnyi évi fizetésére lett volna elegendő fedezet, hanem a régiségtári ör fizetésére is maradt volna még 167 frt.¹

A Múzeumi Akták kiadására vonatkozó javaslatát is gondosan igyekezett megindokolni Miller. Az egész országot előzönlő regények olvasása — úgymond — annyira megmételtyezé az emberek izlését, hogy a komolyabb irányú munkák úgyszólván teljesen elveszítették olvasóközönségüket. Ennek szomorú következményeként a haszontalan könyvek olvasása még általánosabbá vált, a latin nyelv művelése és használata számkivettetett, és a hazai dolgok ismerete keresetté, haszonleső foglalkozássá sülyedt. Természetes, hogy ennek hatása alatt a tudományos törekvések is elestek a meczenások támogatásától. Úgy, hogy ma már alig mer valaki nagyobb munka kiadására vállalkozni, előre látván, hogy sem vevő, sem olvasó közönségre nem számíthat. Németországban nemrég figyelemmel kezdtek lenni a baj terjedésére, és ellenszerül újból hozzá fogtak az írók időszaki kiadásához, a mi egy időben Svájcban, Belgiumban, Angliában, Francia- és Olaszországban oly gazdag gyümölcsöket termett. Hazánkban ez időszerint csak egy oly intézet van, mely az áradatnak gátat vethetne, és az ország lakosainak szellemét kigyógyíthatná, t. i. a Nemzeti Múzeum, a melynek már tervezetében is szó volt az Akták megindításáról.

Ezen Aktákból évenkint egy kötetet kellene megjelentetni, nagyobb nyolczadrétü alakban, 32—36 íven, az egyetemi nyomda kiállításában. A kötetet lehetőleg olcsón kellene árúba bocsátani,

¹ Könyvtári irattár. A. 1826. dd. 8. Jun.

csak hogy éppen hogy a kész kiadások megtérüljenek. Az ezenfelül befolyó pénzt az intézet céljaira lehetne fordítani. A munkatársak 5 vagy több példányt kapnának dolgozataik fejében. Az egyes czikkek a hazafiak kívánságainak megfelelően latin vagy magyar nyelven lennének irandók. A terjesztés céljából legczélszerűbb lenne felhívást intézni az egyházi és világi hatóságokhoz, hogy előfizessenek. Az első kötetet az országgyűlésnek lehetne ajánlani, a többit pedig olyanoknak, a kik a Múzeum kiváló pártfogóinak mutatták magukat, és ezeknek arczképeit is lehetne adni. A példányokat a lajstromozó kezelné. A könyvkereskedői visszaéléseknek elejét veendő, az összes hazai és bécsi lapokban hirdetni kellene, hogy példányok csakis a Múzeumban kaphatók. Gyűjtők minden 10 példány után egy tiszteletpéldányban részesülnének.

Az egyes kötetek tartalmát így lehetne beosztani. Az első helyen jönne az intézet története, évről-évre, minden nevezetesebb esemény felemlítésével és az ajándékok felsorolásával. Ezt rövid kimutatás követné az intézet pénzalapjáról, a befolyt adományokról és az alkalmazottak létszámáról. A tudományos részt kiadatlan okiratok közlése, részint a múzeumi tisztviselők, részint más tudósok tollából kikerült különféle értekezések, újabb találmányok ismertetése stb. alkotná. A személyi hírekben egyes nevezetesebb egyének kitüntetéséről, haláláról lehetne megemlékezni. Végül az egészset a magyar emberek által közzétett munkák felsorolása, rövid ismertetése zárhatná be.

A szerkesztés teendői az igazgató vállaira nehezednének, a ki az összes kéziratokat tartoznék megelőzőleg a nádornak bemutatni és tőle azok kinyomatására engedélyt nyerni, nehogy olyasmi tétessék közzé az Aktákban, a minek nyilvánosságra hozását vagy a cenzura, vagy pedig a politikai tekintetek meg nem engednék.¹

Voltak Millernek ezen felül még más tervei is; ezekről azonban ezúttal hallgatott és megelégedett azzal, hogy kísérő levelében, a melylyel munkálatait a nádorhoz felterjesztette, jelezte, miszerint egyéb, az intézet szervezésével összefüggésben álló nézeteit is kész előadni, ha ő fenségétől erre nézve parancsot kap.

Az országos viszonyok azonban a lehető legkedvezőtlenebbek voltak minden oly tervezetésre, minden oly fejlesztésre, mely a tisztviselői létszám emelésével hozatott kapcsolatba.

¹ Könyvtári irattár. A. 1826. dd. 8. Jun.

Finanncziáink az utolsó évtizedben a végső zavarba jutottak. Hazánk pénzügyi viszonyainak egyensúlya már 1808-ban annyira megrendült, hogy 223 papírforintot kellett fizetni 100 pengő ezüst forintért. Az 1809. évi szerencsétlen háború után még jobban megnövekedtek a terhek, és még inkább apadt a jövedelem. úgy hogy az állami háztartás fentartása, miután kölcsönt már nem lehetett kapni, csak a bankóprés segélyével történhetett. Természetesen a papírpénz értéke ennek arányában kevesbedett. Végre a bukás már nem volt elodázható. Az 1811. február 20-án kelt és márczius 15-én kihirdetett rendelettel a kormány kimondotta a devalvatiót, a melynek értelmében a papírpénz névleges értéke egy ötödére szállított le.

Az állam bukását egyformán megszenvedte szegény és gazdag. Kimondhatlan veszteség sujtotta a Múzeumot is, a mennyiben 479.514 frtot tevő alaptőkéje ettől fogva csak 95.908¹/₅ forintot ért. József nádor úgy segített az intézet kétségbeesett alkalmazottjain, hogy évdíjukat ötszörösen fizettette ki. De arra már igazán nem gondolhatott, hogy Miller javaslatait megvalósítsa.

Ezt Miller is kénytelen volt belátni. Nem sürgeti tehát egy ideig a többi tervezet megvalósítását, hanem arra kéri a nádort 1811. június 5-én, hagyja jóvá legalább azt a szabályzatot, a mit a látogatókra vonatkozólag benyújtott, miután a vendégek nagyon sok idejét veszik igénybe a tisztviselőknek. Együttal, minthogy a helytartótanács többszöri rendelete daczára sem lehetett elérni, miszerint a köteles példányok pontosan beküldessenek. az e körül tapasztalt hibák kiküszöbölése céljából terjeszt a nádor elé javaslatot.

Az a tapasztalat indította őt e lépésre, hogy bár a hatóságokhoz intézett felsőbb rendeletek szigorúan meghagyták a köteles példányok beküldését, ez távolról sem történt meg; hanem ellenkezőleg számos visszaélés burjánzott fel a helytartótanács rendeleteinek kijátszása céljából. Egyedül a pesti egyetemi nyomda képezett kivételt, mely összes nyomtatványait pontosan beküldötte, félvélenként közvetlenül, az országos könyvtárba.

Hogy a helytartótanács intézkedéseinek betartása körül annyi mulasztás történt, nagy része volt benne Fűskuti Landerer Mihály-nak, a ki még 1804-ben kinyilatkoztatta, hogy nemes ember létére nem fogja tűrni, miszerint oly terhet rójanak rá, a mely nem gyöke-

rezik hazai törvényben. Így azután a pozsonyi, pesti, kassai és budai Landerer-nyomdák mit sem szolgáltattak be köteles példányok czimén. Példájukat követték Gottlieb váczzi, Weber pozsonyi, Klapka temesi, Steribig győri, úgyszintén a zágrábi, sárospataki stb. nyomdatulajdonosok.

Így állott elő az a szégyenletes állapot, hogy azok a könyvek, a melyek az országban jelentek meg és itt közkézen forogtak, éppen az ország könyvtárában nem voltak meg. Miután pedig semmi pénzalap nem volt megszerzésükre, hét év alatt nagyon felszaporodott a hiányzó munkák száma. Legfőbb ideje volt tehát, hogy a felsőbb rendeletek végrehajtása céljából bizonyos a külföldön is gyakorlatban lévő intézkedések léptetessenek életbe.

Ezek közül a következőket ajánlotta Miller. A mint valamely könyv, vagy füzet stb. tekintet nélkül tárgyára, nyelvére, nagyságára, alakjára, cenzura alá kerül, a könyvvizsgáló ne csak azt írja rá a kéziratra nyomtatható — »admittitur«, — hanem azt is, hogy ebből négy nyomtatott példány szolgáltatassék be a helytartótanácsához. Így a szerzők és nyomdászok egyaránt emlékeztetve lesznek kötelezettségükre.

A nyomdászok nem a mikor nekik tetszik, hanem azonnal a mint a sajtó alól kikerült, szolgáltatassák be a köteles példányt a helyi hatóságnak.

Akik ez ellen vétének, tartozzanak a négy példányon felül még ezeknek árát is büntetés fejében lefizetni.

Miután a nyomdászok az egyes munkákat gyakran mellékleteik nélkül küldik be a helytartótanácsához, amelyeket nem lehet így a könyvtári használatnak átadni, magyarázzák meg a hatóságok a nyomdáknak, miszerint teljes munkákat kötelesek beszolgáltatni; nemkülömben, hogy a szerzők vagy kiadók, akik metszeteket készíttetnek, csak úgy tartoznak ezt is beszállítani, mint a nyomtatványokat. A helyi hatóságok vizsgálják meg tehát, teljes példányokat kaptak-e kézhez, és ha valami hiányt tapasztalnak, ennek pótlásáról gondoskodjanak, nehogy csonka dolgok kerüljenek a könyvtárba.

A köteles példányok kezelését bízzák a hatóságok irodalmilag képzett, alkalmas egyénre. Ilyen hiányában ruházzák át a nyomdákra vonatkozó rendeletek végrehajtásának ellenőrzését tel-

jes joggal a könyvvizsgálókra, és támogassák őket odaadással működésükben.

Nehogy a nyomdászok arra hivatkozhatnak, hogy nem ismerik a felsőbb rendeletek intézkedéseit, a hatóságok hiteles másolatban közöljék velük ezeket.

Ezen felül az ide vonatkozó rendeleteket, valamelyik hatósági kiküldött magyarázza meg a nyomdászoknak. Némelyek ugyanis abban a véleményben vannak, hogy csakis azokat a nyomtatványokat tartoznak beszoigálatni, amelyek az ő költségükön jelennek meg; az oly nyomtatványokra azonban, amelyeket a szerzők nyomatnak náluk, a nyomdaköltség megtérítése fejében, nem vonatkoznak a királyi rendeletek. Mások ismét úgy vélekednek, hogy csak a könyveket kell beküldeniök, de a kisebb nyomtatványokat, mint pl. verseket, beszédeket, értekezéseket stb. nem. Vannak viszont, akik nem az önálló nagyobb munkákat, hanem csak a legértékteleőbb nyomtatványokat szeretnék beszoigálatni. Sőt nem hiányoznak olyanok sem, akik azt hiszik, hogy az országos könyvtárba csak a magyar nyomtatványok küldendők be. Abban azonban mindnyájan megegyezni látszanak, hogy a hatóságok által megrendelt nyomtatványok, úgymint a felterjesztések, körrendeletek, pásztorlevelek, jegyzőkönyvek stb. beszoigálatása alól fel vannak mentve. Hangsúlyozni kell, hogy az ily önkényes magyarázatokból származó kivételeknek, megszorításoknak, semmiféle jogosultságuk nincs. Egyedül a könyvtárnok van hivatva megítélni, mit kell a könyvtár részére megtartani és mit nem.

Ambár a négy köteles példány beszoigálatását nem lehet tehernek venni, miután minden más országban többet kívánnak meg, mindazonáltal, figyelembe vevén azt, hogy a többkötetes és illusztrált munkák nyomása tetemes költséggel jár, nehogy a nyomdászoknak vagy szerzőknek panaszra legyen okuk, engedtessek meg nekik a négy köteles példány értékét a könyvpiacra szánt többi példány árába beszámítani.

Ha kitudódik, hogy a köteles példányok be nem szoloigálatásának a szerzők az okai, amint erre is volt már eset, ellenük kell eljárni.

A köteles példányok beszoigálatására vonatkozó felsőbb rendeletek ellenében semmiféle mentség, ürügykeresés nem

állhat meg; de még a nemesi kiváltságra való hivatkozás sem, miután nem a nemes embert, hanem a nyomdászt terheli a kötelezettség.

Ennélfogva a helyi hatóság minden negyedév végén kérje be a nyomdáktól az ezen idő alatt sajtó alól kikerült nyomtatványokat, és küldje fel Budára.

A szükséges ellenőrzés céljából a helyi hatóságok követeljék meg, hogy a kerületükhöz tartozó nyomdászok évenként pontos kimutatást készítsenek a nyomdaikban napvilágot látott összes nyomtatványokról; e kimutatást a helytartótanács juttassa el a könyvtárnokokhoz, annak megállapítása céljából, beküldött-e minden, vagy sem.

A helyi hatóságok egyaránt felelősek legyenek a köteles példányok és a kimutatás beszolgáltatásáért.

Nehogy pedig a beküldött nyomtatványok bármiképen veszendőbe menjenek, a helytartótanácsnál iktattassanak el, és csak ezután küldessenek le — átvételi elismervény mellett — a kiadóhivatalba, mely szintén ennek ellenében tegye át késedelem nélkül a könyvtárakhoz.

A kiadóhivatalban egy külön erre a célra kiszemelt egyén kezelje a köteles példányokat, és rendszeresen iktassa el a könyvtárakhoz leküldött nyomtatványokat, miután némely nyomdász és szerző azt állítja, hogy ők beszolgáltatták amire kötelezve voltak, de a kiadóhivatalban elvesztek.

Miután pedig az országos könyvtár nem csak a nyomtatványokat, hanem a földabroszokat, metszeteket és czimereket is gyűjti, ezeknek beszolgáltatása szintoly kötelessége legyen az illető műintézeteknek, mint a nyomdászoknak a kötelespéldányoké.

Végül a Pozsonyban megjelenő latin és német lapokat kiadó-juk pósta útján közvetlenül a könyvtárba szolgáltatassa be hetenkint, úgy azonban, hogy a szállítási költség az intézet terhére essék.¹

A nádor június 19-én tette át Miller javaslatát a helytartótanácsához, azzal a felhívással, intézkedjék, miszerint a köteles példányok a jövőben pontosan beküldessenek, a mi pedig a multban elmaradt, pótlólag beszállíttassék az illető nyomdák által.²

A helytartótanács július 2-ki ülésében foglalkozott Miller

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1811. Nr. 1614.

² U. ott. Nr. 660.

javaslataival és tüzetes megbeszélés után azt határozta, hogy miután az országos könyvtár vezetője bizonyos teendőket a helyhatóságokra kívánna ruházni, ezekhez kellene a javaslat némely pontjára vonatkozólag kérdést intézni.¹ Ennek alapján július 12-én megküldötte mindazon hatóságoknak, amelyeknek területén nyomdák voltak, Miller javaslatának reájuk vonatkozó pontjait, felszólítván őket, mondjanak ezekről véleményt, és járjanak utána, mi lehet az oka, hogy a nyomtatványok nem érkeznek be pontosan az országos könyvtárhoz.²

Midőn a nádor értesítette Millert eljárásáról, egyttal leküldötte neki a napi rend megerősített latin szövegét, oly meghagyással, hogy ezt nem csak latin, hanem magyar és német nyelven is terjeszse fel a nádori kancelláriához.

Eleget tevén Miller e meghagyásnak, József nádor június 30-án elrendelte, hogy a napirend nyomtatott példányai az intézet bejáratánál kifüggesztessenek.³

E napirend szerint a könyvtárt hétfőn és csütörtökön, a régiségtárt kedden és pénteken, a természetrajzi gyűjteményt pedig szerdán és szombaton lehetett megtekinteni, délelőtt 9—12, délután 3—6 óráig, kivéve a vásár- és ünnepnapokat és a takarítás idejét. A könyvtári olvasó terem azonban naponkint nyitva volt a mondott órákban.

Millernek már rég kifogása volt az ellen, hogy az egyetemi hallgatók, főleg pedig a bölcészethallgatók, tömegesen szokták az intézetet felkeresni, a mi a tisztviselőket a legnagyobb mértékben zavarta. Most tehát, hogy a látogatási idő pontosan meghatározott, szerette volna az egyetemi hallgatókat is megrendszabályozni, és kérdést intézett a nádorhoz, hogy miután ezek az alkalmatlan vendégek merőben csak kíváncsiságból jönnek a Múzeumba, nem pedig hogy tanuljanak, meg kell-e nekik minden nap engedni a belépést, vagy sem? A nádor úgy határozott, hogy az ifjúságból hetenkint 6-an jöhetnek a dékán ajánlatával. Tanáraik kíséretében azonban bármikor felkereshetik az intézetet. Ily értelemben értesítette azután július 30-án Miller az egyetemi rektort is.⁴

¹ Országos levéltár. Protocollum Depart. Rev. Libr. A. 1811. Sess. 27.

² U. ott. Rev. Libr. A. 1811. Nr. 45.

³ Acta Musaei. A. 1811. Nr. 1706.

⁴ Fogalmazvány az igazgatósági irattárban. A. 1811. Nr. 49.

Közeledvén a Pozsonyba összehívott országgyűlés megnyitási ideje, József nádor, mielőtt erre felutazott volna, két függő-bek maradt múzeumi ügyet intézett el.

Az egyik a könyvek köttetésére vonatkozott. Miller junius közepén ismét panaszkodott, hogy tömérdek a köttetlen nyomtatvány, kézirat, és kérte a nádort, utalványozza ki a Szemerédy- és Valero-féle alapítványok 130 frtot tevő kamatait. A nádor teljesítette a kérelmet, de nem mulasztotta el megjegyezni, hogy bár minden dicséretet érdemel a buzgalom, melylyel Miller az intézetet gyarapítani törekszik, mégis figyelmezteti, hogy a mennyiben ez lehetséges, csak magyar dolgokat gyűjtsön, és a kéziratok, könyvek közül is elsősorban azokat köttesse be, a melyek Magyarországra vonatkoznak és fontosabbak.¹

A másik, Millernek ápril elsején kelt felterjesztése volt, amelyből eddig csak a napirend nyert elintézését. A többinek keresztül vitele, életbeléptetése számtalan nehézségbe ütközött. Minthogy e nehézségek időközben nem csak nem szűntek meg, hanem még inkább szaporodtak, a nádor most egész röviden csak annyit válaszolt Millernek, hogy miután a legfelsőbb elhatározás a Múzeum szervezetére nézve már kiadatott, az ő tervezetei meghaladott dolgok. Hozzájárul azonban a Múzeumi Akták kiadásához, és egyben megbizta, lásson az első kötet összeállításához, valamint az egész intézet állapotáról, az országgyűlés elé terjesztendő jelentés megszerkesztéséhez.²

Ha dolgozatainak e sorsa nem fokozta is Miller leleményességét, mely a felmerülő nehézségek elosztatására folyton újabb eszméket vetett fel, nem is apasztotta. Augusztus közepe táján újabb terv foglalkoztatja.

Még június hó 24-én történt, hogy a város felett átvonuló nagy égháború nemcsak az ablakokat zúzta be azon az épületen, a hol a Múzeum elhelyezve volt, hanem a tetőzetet is annyira megrongálta, hogy a padlás átázott. A nádor ugyan elrendelte ennek helyreállítását, a mesteremberek azonban, a kik a munkát végezték, arra a tapasztalatra jutottak, hogy a gerendák is elkorhadtak.

Nagy baj volt az is, hogy a tisztviselőknek nem volt a téli

¹ Igazgatósági irattár. A 1811. Nr. 44.

² U. ott. 47.

időszakra dolgozószobájuk. Miller tett már egy ízben oly javaslatot, hogy az egyetemi épületnek a könyvtárral szomszédos egyik helyisége engedessék át e célra, miután itt több oly szoba is volt, a melyet csak a szolgazemélyzet használt, azonban minden eredmény nélkül. Most tehát arra gondolt, nem lehetne-e esetleg a múzeumi kérdést oly módon előbbre vinni, hogy a legközelebb összeülő országgyűlés érdeklődésének bevonásával, a gyűjtemények rövid időn belül más alkalmas épületben helyeztessenek el?

Erre vonatkozó nézeteit körülbelül ezekben mondhatjuk el.

A herczeg Grassalkovich által ajándékozott telken, az építési anyag rendkívül drága volta miatt, nem lehet kevés pénzzel hozzáfogni az építéshez, annál kevésbé, mert a megyék által megajánlott összegek még mindig nem folytak be az országos pénztárba. Másrésztől azonban az is bizonyos, hogy az ország kincseinek mielőbb méltó helyre kell jutniok, hogy az intézet kiterjeszthesse jótékony hatását az egész országra. Az ajándékok hihetlen mértékben szaporodnak. A könyvtár és a többi osztályok már annyira megteltek, hogy a József császár által létesített papnevelő azon része, mely a Múzeum részére lakásul és raktárul átengedett, már szintén elégtelennek bizonyult. Előállott tehát annak szüksége, hogy az országgyűlés felkérje öfelségét, miszerint a közjó és a nemzeti dicsőség előmozdítása érdekében engedjen át e célra egy megfelelő, kész épületet.

A mit a következőképen lehetne megindokolni. A Múzeum épületének nem csak tágasnak, jól épültnek, tűz- és betörésmentesnek, hanem a magyar névhez méltónak is kell lennie. A mostani épület azonban, a melyben több mint egy milliót érő becses dolog őriztetik, semmiféle tekintetben nem kielégítő. Az egész épületben nincs bolthajtás, hanem csak gerenda, úgy hogy a mennyezet a nagy teher alatt már-már összeroskadással fenyeget. A tető minden nagyobb esőzésnél beázik, a vakolat hull, a falak repedeznek, s ha tűz ütne ki, egy pillanat alatt lángban állana az egész ház. A kémények is rosszul építvék, alacsonyok. És nincs az épületben egyetlen helyiség sem, a melyet télen a tisztviselők dolgozóterem gyanánt használhatnának.

Mindezt tekintetbe véve, a legegyszerűbben akként lehetne e bajokon segíteni, ha a szerviták épülete, a melyben ugyis csak legfeljebb 6, jobbára külföldi származású szerzetes lakik, s a melyet

a pesti szépítő bizottság ugyanis le akar bontatni, hogy ott piacot létesítsen, a Múzeum céljaira engedtetnék át. A kolostor falai oly erősek, hogy könnyen elbirnának egy második emeletet is, emellett az egész épület boltozva van, teljesen szabadon áll, és annyira tágas, hogy nem csak a gyűjteményeket lehetne benne elhelyezni, hanem a tisztviselők lakásait is. A hatvani-utczai telek eladásából remélhető 100.000 forintot azután kellő díszszel át lehetne alakítani az épületet »legfőképen, ha Gömör vármegye Bányáinak birtokossai hazai szeretet által bőkezűsége felgerjesztetődnek és maguk erejek szerint ezen épületet vassal segíteni el nem mulatják«.

Nehogy pedig a szerviták jogos tulajdonukból egyszerűen kiforgattatni látszassanak, birtokukban hagyván egyéb pesti telkeiket, tőkepénzeiket stb. abba az épületbe kellene őket áthelyezni, a melyet a Nemzeti Múzeum jelenleg elfoglal, oly kötelezettséggel, hogy ők végezzék a közelben lévő templomban az egyetemi hallgatók számára az isteni tiszteletet.¹

Ugyanekkor még két más javaslata is lett volna Millernek.

Az egyikben azt ajánlotta, hogy az országgyűlés József főherceg nádor iránt való háláját tanúsítandó, tekintettel arra, hogy főleg az ő fáradahtlan buzgóságának köszönhető az intézet létrejötte és folytonos gyarapodása, nevezze el az intézetet így: »Museum Statuum et Ordinum Regni Josephinum Palatinale« vagyis »A tettes Nemes Statusok és Rendek s József nádor-ispányi Nemzeti Gyűjteménytár.« Ez a cím megjelölné az intézet tulajdonosát, létrehozóját, és legfőbb vezetőjét.

A másikkal pedig azt a 400.000 forintot, a mely eddig az intézet céljaira befolyt, s a melynek kamatait a tisztviselők fizetésére és a legközelebb felállítandó Magyar Tudós Társaság tagjainak jutalmazására óhajtotta fordítani, ingatlanokba kívánta fektetni.²

¹ Miller kéziratgyűjteményében találtuk meg erre vonatkozó emlékiratát ily cím alatt: *Projectum de monasterio Servitarum Pestiensis in Museum Statuum et Ordinum Regni nationale convertendo*. XVII. 310. Ugyanez meg van magyar nyelven is, úgy látszik Strázsay által fordítva és leírva. Múzeumi kéziratár. Fol. Hung. 473. A javaslat sorsáról különben nem tudunk bővebbet; úgy látszik félben maradt kísérlet volt az egész.

² Miller kéziratgyűjteménye. XVII. 319.

Nem lévén semmi kilátás rá, hogy az alkotmányon ejtett sérelem orvoslásával elfoglalt Rendek, a szervita-kolostor megszerzésére lépéseket tegyenek, Miller szeptember havában folyamodott a nádorhoz, engedje meg, hogy lakásának egyik helyiségét, 505 forint költségen a tél idejére dolgozószobává alakíthatassa át és itt egy vaskályhát állíttathasson fel; nem lesz ugyan benne — úgymond — elegendő világosság, de a fűtött szobában mégis mindenki szívesebben fog dolgozni. Egyuttal menti magát, hogy a látogatók naponkinti alkalmatlankodása miatt nem volt eddig érkezése elkészíteni jelentését a Múzeum állapotáról, de a hó végén okvetlenül fel fogja terjeszteni.¹

A mióta Széchényi gróf a múlt év december havának végén oly határozottan kijelentette, miszerint ragaszkodni akar a királyi diplomában biztosított kinevezési jogához, nem váltott több levelet Millerrel, a ki különben sem tartotta szükségesnek őt terveiről, javaslatairól értesíteni.

A gróf hosszas hallgatásának oka nagyon szomorú körülményben rejlett: az a veszély fenyegette, hogy elveszíti látását. Szeme világa az utóbbi időben annyira elhomályosult, hogy kevés olvasásra is csak meggyengült idegeinek érzékeny megerőltetésével volt képes és attól tartott, »hogy nemsokára a járásban is mások segítségére lesz utalva« — mint egyik levelében a nádornak írja. Reménylette ugyan, hogy a Beer orvos által a tél kezdetén végrehajtandó műtét sikerülni fog, ámde szemei csak annál nagyobb kiméletet igényeltek. Erre való hivatkozással, a királyhoz benyújtott folyamodásában, 1811 június 12-én összes hivatalairól lemondott.

Elhatározásáról, augusztus 14-én kelt levelében értesítette Millert. Ugyanaz a szomorú ok, — olvassuk ebben — mely arra kényszerített, hogy az állami szolgálattól megváljak és a mostani fontos országgyűléstől távol maradjak, fog abban is meggátolni, hogy a nemzeti könyvtárban, és annak eddig szerzett kincseiben életem hátralévő napjaiban gyönyörködhessem. Mindazonáltal, minthogy még élek, és legalább lélekben oda tudom képzelni magamat, a hová szemem világa többé talán már el nem ér, tehetségemhez mérten, és azon korlátok közt, a melyeket a mostani kedvezőtlen viszonyok minden jó szándéknak megszabnak, filléreimet ezentúl is édes hazám

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1811. Nr. 2560.

oltárára fogom áldozni. E szándék által vezéreltetve, legközelebb ismét egy láda új könyvet és régebbi kéziratot fogok Xántos Ignác ügyvéd úr által küldeni. Ez utóbbiak közt a legbecsesebbek a most Bécsben tartózkodó pápai nunczius azon beszédei, a melyeket Bécsnek a francziák által történt megszállása alkalmával, menekülése közben, Magyarország különböző vidékein tartott, s a melyeket egy ugyanitt látható irással együtt, a nemzeti könyvtár részére nekem átadott.

Hogy az éremkatalogusom függeléke gyanánt az Ön tollával megírt szép munkát csak az országgyűlés alkalmából szándékozom széptosztatni, azt még Bécsből jeleztem. Most tehát csupán megújítom kérésemet, hogy ezt vagy személyesen végezze el, ha enélkül is szándéka volt az országgyűlésre felmenni, vagy pedig Xántos úr által eszközöltesse; ez esetben azonban sziveskedjék őt a szükséges utasításokkal ellátni.

Óhajtottam volna e munkát a katalogusok mintájára bekötetni; de hogy mily aránytalanul drága most minden ily dolog, azt Önnek is tapasztalnia kellett s így ki tud engem e tekintetben menteni.

Szeretném, ha Xántos úrnak még egyszer annyi példányt adna át, mint a mennyi a bécsi, soproni és győri tudósok és előkelőségek közt kiosztandó lesz; a többbit Ön ossza szét az erdélyi és magyarországi tudósok közt. A magam és enyéim számára is kérek néhány példányt; hatot finomabb papíron, hogy ebből négyet Franciaországba, kettőt pedig Angliába küldhessek. a hova felsőbb jóváhagyással katalogusaim is elküldettek.

Ezekben foglalom össze a világtól elzárt remetének óhajait, a ki csak azt fűzi még kérelmeihez, hogy bizvást reményli és elvárja, miszerint Ön feleségével együtt, kit mindketten szívélyesen üdvözlünk, meg fogja látogatni. Isten Önnel tehát! És ha szemeit nagyon megtalálja erőltetni, úgy hogy kénytelen lesz az olvasással felhagyni, vagy tollát letenni, gondoljon az Ön barátjára.¹

Miller szintén bizonyos borongós hangulatban felel a gróf levelére. Ámbár hallotta már, hogy bucsút mondott az állami szolgálatnak, de nem vette addig megtörtént dolognak, míg maga nem tudatta vele. Be kell vallania, hogy a legnagyobb fájdalommal

¹ Miller levelezése. XI. 83.

olvasta a szomorú hirt, és hogy ezt figyelmeztetésnek vette magára nézve is. Ámbár még elég szerencsés, hogy nem kell szemüveget használnia, ennek daczára tudja, hogy ő reá sem várhat más sors. Ennélfogva elhatározta magában, hogy követni fogja a gróf példáját. Jövő hó 3-án belép negyvenedik szolgálati évébe; ezt még becsülettel be akarja tölteni, azután azonban — a míg a Gondviselésnek tetszeni fog — a nyugodalmat kívánná élvezni.

Eddig sem váraozott volna, ha felesége nem esik egyik betegségből a másikba. Most is, alig hogy feléptült régebbi bajából, a sorvadás jelei mutatkoznak rajta. Kénytelen tehát fiatalabb korában megtakarított vagyonát az orvosokra elkölteni. Sietne Czenkre, hogy a gróf társaságában vigaszt és enyhülést keressen, ha ez a körülmény le nem kötné. Ugyanezen okból volt kénytelen a nádort is kérni, mentse fel az országgyűlésen való megjelenéstől, a hol arra volt kiszemelve, hogy a nádor részére a felső táblán a jegyzőkönyvet vezesse.

A mi a könyveket illeti, küldje ezeket a gróf egyenesen Pestre az ő címére, hogy ezek is szerepelhessenek a Karok és Rendek elé terjesztendő jelentésében. Csak azzal bátorkodik még megtoldani kérelmét, hogy kötve küldje ezeket. Most is egy egész kamra van telve kütetlen munkákkal, és ezek addig fognak itt heverni, míg nem akad valaki, a ki bekötötésükre aldozna. Ő neki csakis a kéziratok kötésére áll rendelkezésre évi 130 frt a Szemerédy- és Valero-féle alapítványokból. A nyomtatványok köttetésére azonban senki sem akar alapítványt tenni, mert a könyvtár a gróf nevére van elnevezve, és mert mindenki attól tart, hogy ez által megtalálná sérteni az alapító grófot. Legkevesebb 20,000 forintnyi tőkére lenne szükség, a külföldön megjelent magyar vonatkozású nyomtatványok megszerzésére és bekötötésére.

Nagyon árt a könyvtár hírnevének az is, hogy az újabb írók, mint pl. Lakics, Márton, Engel, Rumi, Farkas, Genersich, Piringer, Gustermann stb. munkái vagy teljesen hiányzanak, vagy pedig csak részben vannak meg, mint pl. Hormayer kiadványai. Ez az oka annak is, hogy mindig csak a kéziratokat, és soha sem a nyomtatványokat keresik. A nádor öfensége e tekintetben is bizik a gróf nagylelkű aldozatkészségében és hazaszeretetésében és reményli, hogy a jövőben a legkifogástalanabb teljességgel

lesznek kiadhatók neve alatt a katalogusok. A nádor csupán kéziratok és régiségek vásárlására szorítkozik. Azóta, hogy ő Temesvárról visszatért, 30,000 forinton felül költött e célra öfensége. Úgy látszik a nyomtatványokról való gondoskodást teljesen a grófnak akarja átengedni.¹

Szeptember havában végre elkészült Miller a Múzeum állapotáról írt kimerítő jelentésével, és 30-án felterjesztette azt a nádorhoz.

Kísérő soraiban elmondja, hogy a francia háború befejezte után az intézet, a haza polgárainak nagylelkű áldozatkészsége folytán, két év alatt oly rohamosan fejlődött, hogy még az idegenek is csak elismeréssel nyilatkozhatnak felőle. Nincs is most más egyéb hátra, mint hogy megfelelő épületet kapjon, miután ennek hiánya nagyban hátráltatja a további fejlődést. Az az épület, a hol a gyűjtemények most elhelyezve vannak, valósággal roskadozik, ezen felül szűk is, úgy hogy sok tárgy ládában hever; a helyiségek sötétek, nem tűz- és betörésmentesek stb. A tisztviselőknek, a kik pedig az egész világon benn laknak a hasonló intézetekben, nincs benn lakásuk. Addig is tehát, a míg egy új épület létesül, legalább arról kellene gondoskodni, hogy a gyűjtemények boltozott helyiségekben őriztessenek.

Azután egyenkint ismerteti a Múzeum három osztályát.

A könyvtárról szóló rész, az 1803 május 1-jétől 1811 október 1-éig terjedő időt öleli fel. Néhány szóval elmondja a könyvtár létrejöttét és azután rátér a gyűjtemény anyagára.

Az összes anyag 20 kettős és 2 hármas szekrényben nyert elhelyezést. Úgy a szekrényeket, mint az asztalokat, székeket stb. a nádor készítette.

Az A. betűvel jelzett szekrényben vannak a ritka nyomtatványok. A B-ben az irodalomtörténeti munkák. C-ben az osztrák uralkodóház történetére vonatkozó könyvek. D. E-ben a magyar köz- és magánjog. F. G-ben politika és statisztika. H. I. és K. L-ben Magyarország, Franciaország, Anglia, Dalmácia, Horvátország, Szerbia, Bulgária, Bosznia, Oláhország, Moldva és Erdély története. M. N-ben magyar egyháztörténelem. O. P-ben bármely

¹ Millernek 1811 szeptember 4-én kelt levele. Széchényi-levéltár. I. kötet. 9. szám, III. csomag, 56. szám.

vallású magyar vallásanirók. Q-ban természettan, ásványtan, orvostan, gazdaságtan. R-ben mennyiségtan és csillagászat. S-ben nyelvtanok és szótárak. T-ben vegyestartalmú nyomtatványok. U-ban illyr és oláh nyelvű munkák. V-ben magyar hírlapirodalom. W. X. Y. Z-ben magyar nyelven írt munkák. A. A. B. B-ben földabroszok, metszetek, címerek. C. C. D. D-ben politikai és jogi tartalmú kéziratok. E. E. F. F-ben a történelmi kéziratok. G. G-ben diplomatikai kéziratok. H. H-ban vegyestartalmú kéziratok. I. I-ben irodalomtörténelmi kéziratok. K. K-ban Autografok. L. L. M. M. N. N-ben segédkönyvek, úgyszintén O. O. P. P. Q. Q-ban is.

Az összes nyomtatványok száma a legutolsó revízió szerint 7730; ebből kötött 7324, kötetlen 406.

A nádor parancsából minden ajándékba kapott munka első lapjára beírják az ajándékozó nevét, az ajándékozás idejét és ráütik a könyvtár ily feliratú bélyegzőjét: Ex Museo Hungarico, mint a hogy a Széchényi által ajándékozott munkákban ez a bélyegző olvasható: Ex Bibl. Com. F. Széchényi.¹ A lajstromozó minden legcsekélyebb ajándékot bevezet a gyarapodási naplóba.

A metszetek, földabroszok, címerek gyűjteménye kevés kivétellel oly állapotban maradt, a mint azt Széchényi az országnak ajándékozta. A metszetek 102 kötetben voltak összegyűjtve, a 2019 darab czimer 28, a földabroszok pedig 40 tékában őriztettek.

A kéziratok száma meghaladta a 2001 kötetet, a melyekről kétféle katalogus készült; az egyikbe jöttek a Széchényi által ajándékozott kéziratok címei, a másikba pedig azokéi, a melyeket vagy mások ajándékoztak a könyvtárnak, vagy pedig készpénzen vásárolt az intézet.

A jelentés azt is szóvá teszi, hogy a könyvtár semmiféle pénzalappal nem rendelkezik; a minek azután az a következménye, hogy a külföldi magyar vonatkozású munkák nincsenek meg a gyűjteményben. Már pedig nem válik az intézet dicsőségére, ha olyan munkák hiányoznak belőle, a melyeket a városban már

¹ Néhány, igen kevés nyomtatványban és kéziratban, ilyen ex librist találunk beragasztva: a magyar czimer körül e feliratot: Ex Museo SS-et O. O. Regni Hungarico — mint ez a túloldalon látható. Ez bizonyára Miller kísérletezése volt, mindjárt az első évekből.

szélteben olvasnak. Erre a célra egy 20,000 forintos alapot kellene létesíteni, a melynek évi 1200 frt kamatait a külföldi magyar vonatkozású munkák, valamint ritkább nyomtatványok és kéziratok vásárlására lehetne fordítani. Ugyanez mondható a könyvkötési munkálatokról is. A Szemerédy és Valero-féle alapítványok

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI-ORSZÁGOS-KÖNYVTÁRÁNAK BÉLYEGZŐI.

kamatai mindössze 130 forintot tesznek. A legközelebbi multban is Ittebei Kiss Antal adott 266 forintot könyvkötésre.

Végül megemlékezik a jelentés a köteles-példányok ügyéről is, s felemlíti, hogy a pozsonyi, pesti, budai és kassai nyomdaktól mit sem kap a könyvtár, és hogy a pozsonyi ujságok sem

érkeznek be. Ezen a bajon törvényhozási úton kellene segíteni és a mulasztásokat pénzbírsággal sújtani.

Hasonló jelentést nyújtott be Miller a régiségtár és a természetrajzi tár gyűjteményeiről is. Azután felsorolta az összes alapítványokat és pénzadományokat. Mellékelte a tisztviselők számára már előbb kidolgozott szolgálati szabályzatot. A Museumi Akták kiadására vonatkozó javaslatát. S végül a tisztviselők létszámának és fizetésének kimutatását azon kérelemmel, nevezze ki a nádor mielőbb a könyvtárórt, a régiségtár őrét, s a természetrajzi tár segédőret, valamint ide egy szolgát, mert a naponkint szaporodó munkát már sem ő, sem pedig a többiek nem képesek elvégezni.

A napirend ugyan már meg van erősítve, de ez az intézet fejlődésére nem elegendő. Már kezdetben kell ugyanis kiválasztani az intézethez oly kiváló tehetségű egyéneket, a kik az intézettel együtt fejlődvén, ennek szolgálatában öregedjenek is meg.¹

Október havában elterelte kissé Miller figyelmét a hivatalos dolgokról, nevének folyton súlyosbodó állapota. A szegény beteg asszony ereje napról napra hanyatlott, szenvedései fokozódtak; s Miller a szerető férj vigasztalan aggodalmával látta közeledni az elválás rettegett pillanatát

Ezekben a reá nézve oly szomorú napokban írta meg Széchényi válaszáat, szeptember 1-én kelt levelére.

A részvét — írja a nemeslelkű gróf — melyet lemondásommal szemben tanusított, azon baráti ragaszkodásról tanuskodik, a melylyel irántam mindig viseltetett, de éppen mivel ezt mindig szívélyesen viszonzni törekedtem, kötelességemnek tartom Önt példám követéséről visszatartani.

Az én állásomat s a reám bízott teendőket nem nehéz más, épp oly hűséges és nálamnál arra valóbb vállakra ruházni; nem mondható azonban ez az Önéről, a mely nem csak alapos készültséget követel, hanem azt is, hogy az illető egyszersmind felvilágosodott, munkás, józan hazafi legyen. Hogy nem hízlelgek, mutatja az Ön kedves társaságában töltött évek hosszú sora is. Kötelességet teljesítek tehát, hazám és a felvirulni kezdő magyar irodalom iránt, midőn Önt állásában való kitartásra buzdítom. Maga a veszedelem, mely azzal fenyegeti, hogy ritka jó feleségét elveszíti,

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1811. Nr. 3000. Igazgatósági irattár. A. 1811. Nr. 66. Miller kéziratai XVII. 245.

indítsa kérelmem teljesítésére; hiszen szíve, lelke szórakozásra fog szorulni, és vajjon hol lehetné fel ezt jobban, mint hivatásában, a melyet közmegelegedésre és haszonnal tölt be. Ön tehát maradni fog kedves Miller! S mivel utódja kinevezésénél nekem is van szavam, ezennel kijelentem, hogy nem akarok jogommal élni, a míg Ön marad. Kedves nejének minden jót! Adja kérem tudtára, hogy rendelkezésére állunk, ha valamiben könnyebbülésére lehetünk. Isten óvja és segítse Önt!

Ha Tibolthot nem akadályoznák a gazdaság körüli teendői, Liebenburgot pedig betegsége, akkor az újabban megrendelt könyveket, kéziratokat és érmekeket már rég megkapta volna. Így azonban várni kell ez utóbbi felépüléséig, és még akkor is egy részük kötetlenül, vagy a legjobb esetben fűzve fog elküldetni, mert még nem mult el az az idő, a mely az irodalom művelőit és a meczenásokat csábítja a költekezésre, de ugyanakkor vissza is tartja attól. Mindenesetre hízogó rám nézve, hogy offensége ily kiadásokra buzdít, s ebbeli buzgóságom nem is fog halálomig megszűnni; de offensége is be fogja látni, hogy a jelen viszonyok közt a legkedvesebb tervekkel is fel kell hagyni, ha az állami szükségletek kielégítésére készek lenni akarunk. Ha a régi aranykor visszatér, bizonyára nem leszek az utolsók között, a kik filléreiket a hazai oltárára szentelik.¹

Még el sem jutottak e sorok Miller kezeihez, midőn az isteni gondviselés október 30-án kiszólitotta az élők sorából »felejthetetlen nejét«, »egyetlen földi boldogságát.« Vigasztalódást, feledést keresni egyik rokonához ment Komáromba, s csak midőn innen három hét múlva visszatért, olvasta a gróf levelét, a melyre november 29-én a következőkben válaszol.

Igaz ugyan, hogy az elismerés, a melylyel a gróf az ő szolgálati buzgalma felől nyilatkozik, mást mindenkit arra birt volna, hogy állásában megmaradjon; nála azonban több oly körülmény állott be, mely továbbra is távozásra készíti. Ahhoz a mérhetetlen fájdalomhoz, hogy elveszítette legdrágább kincsét, mely őt annyira lesújtotta, hogy teljesen képtelennek érzi magát a további szolgálatra, járul még az is, hogy az ő jó főhercege méltónak találta őt szolgálati megjutalmazása czéljából ő felsé-

¹ Széchényinek 1811 október 27-én kelt levele. Miller levelezése XI. 107.

gének kitüntetésre ajánlani, és a válasz úgy hangzott, hogy egy országos intézet szolgálatában királyi kitüntetésre igényt tartani nem lehet. Oly államban, a hol az érdem ezen az alapon mérlegeltetik, az olyan tisztességes ember, a ki sem nem ex jezsuita, sem nem lutheranus, sem nem szabadkőműves, kénytelen mindentől visszavonulni. Ő már kérelmezte felmentését a főherczeg nádornál, és reményli, lemondása el is fogadtatik, a miről a gróftól értesíteni el nem mulasztandja. Lelkiismerete azt mondja, hogy mint hivatalnok megtette kötelességét, s bizik abban, hogy az utókor elismeréssel lesz szolgálatai iránt és elfogja dönten, kinek a szégyene, hogy őt kitüntetés nélkül bocsátották el. az övé-e, avagy az előadó államtanácsosé?

Leveléhez mellékeli annak a kimutatásnak mását, a melyet a Múzeum állapotáról a nádorhoz szeptember végén benyújtott. Mindent elkövetett, hogy a könyvtár javára egy alapot létesítsen; azonban a féltékenykedés nagyon is nagy mérveket ölt és mindenki a grófra akarja háritani a költségeket. A főherczegben igazán megvan a kellő méltányosság és ismeri is az állami szükségleteket: ennek daczára, bár a többi osztály a jelenlegi kedvezőtlen viszonyok közt is egyre gazdagszik, nem csak pénzadományokban, hanem mindenféle ritkaságokban, a könyvtár fejlődésese teljesen megakadt. Talán szerencsésebb lesz utódja, ha szabad kezét nyer annak kierőszakolására, a mit az ő működési köre a könyvtárnál nem engedett meg.¹

Miller ez ideig csak Széchényihez irt leveleiben emlegette lemondási szándékát, a nádor előtt azonban mélységesen hallgatott erről. Most elérkezettnek látta az időt a nádornak is tudomására hozni, hogy oly nagymérvű elkedvetlenedés vett rajta erőt, miszerint a lemondás gondolatával foglalkozik.

Deczember hó 5-én újabb felterjesztést intéz a nádorhoz, a melyben elmondja, hogy mielőtt 38 évi szolgálat után felmentését kérné az állástól a melyet — lelkiismerete megnyugtatja ez iránt — a mai napig hűségesen és hasznosan töltött be, törekvéseinek mintegy koronájául, még két dolgozattal akarja kiegészíteni mindazt, a mit szeptember 30-án őfensége elé juttatni szerencsés volt. Az egyik az intézet szervezetére vonatkozik, a másik

¹ Széchényi levéltár. I. kötet, 9. szám. III. csomag, 56. szám.

pedig azok óhajának akar eleget tenni, a kik a Magyar Tudós Társaság felállítását szorgalmazzák.

Az elsőt a már beterjesztett szolgálati szabályzatok kibővítése céljából állította össze, hogy ezeket a tisztviselők kinevezésére, javadalmazására, az intézet pénzalapjának kezelésére, a gyűjtemények gyarapítására és az ügykezelésre vonatkozólag újabb javaslatokkal toldja meg, a melyek közt, nem lehet tagadni, vannak az intézet színvonalának emelésére szolgáló pontozatok is, de vannak olyanok is, a melyeknek keresztülvitele sem üdvös, sem hasznos, sem pedig jogos nem lett volna.

Mindenek előtt hangsúlyozni kívánta, hogy a Múzeum nem az iskolás fiúk tovább képzésére szolgáló intézet, hanem oly nyilvános állami intézmény, mely hivatva van a közhivatalokban levő polgároknak, vagy a hazai dolgok ismertetésével foglalkozó tudósoknak segélyére lenni. Oly gyűjteménye tehát a segéd-eszközöknek, a melynek felhasználása az ország politikai, irodalmi, történelmi, érmészeti, régészeti, természetrajzi és ipari viszonyainak megismerését mozdítja elő, és a melynek segélyével az uralkodónak, a főkormányzéseknek és törvényhatóságoknak megbízásából, az intézet tisztviselői bármely kérdés megvilágítását, tisztázását megadhatják.

Miután az ily nyilvános intézetek főleg akkor működhetnek eredményesen, ha élükön világi emberek állanak, és ha ezek a hazai dolgok iránt való érdeklődést népszerűvé teszik, a Múzeum kötelékébe sok mindenféle oknál fogva csak oly világi ember veendő fel, valláskülönbőség nélkül, a ki kiválóbb tehetséggel, hajlammal rendelkezik a hazai tudományok művelésére. Ekkor is csak úgy, ha az igazgató előzetesen tájékozódást szerzett magának az illető képességeiről.

Nem fogadhat el tehát az intézet oly alapítványokat, a melyekben a kinevezési jog valamely állásra fentartatik. Ez, az intézet természetéből és rendeltetéséből kifolyólag, egyedül az ország nádorát kell hogy megillessen, mert csak így lehet megakadályozni, hogy tanulatlan, rest, haszonleső, tapasztalatlan, szélhámoskodó vagy szórászhasogató egyének jussanak, az érdemesebbek kiszorításával, az intézetbe.

Miután pedig a jól végzett munkának illő jutalomban is kell részesülnie, a múzeumi alkalmazottaknak, mint állami köz-

tisztviselőknek, joguk van ahhoz, hogy egyenlő rangban legyenek a főbb kormányzések embereivel s hogy rendes fizetésükön felül, érdemeikhez mért évi személyi pótlékot kapjanak. Ugyanezért, a közadakozásból létesített pénzalap továbbra is fentartandó. a nélkül, hogy abból valami az adakozók szándékán felül az építkezés céljaira fordíthatnák. A szükségleten felül megmaradt összeget el kellene elhelyezni kamatozás céljából, hogy a mielőbb szervezendő tisztviselői kar számára tisztességes fizetés biztosítható.

A tisztviselők kinevezését a hirlapokban, kellene közzé tenni, az igazgatóét pedig, a nádori körlevél útján, a hatóságokkal is czélszerű lenne közölni, az állandó összeköttetés fentartása céljából.

Legyen a Múzeumnak is saját pecsétje, a mely a magyar czimert tüntetné fel e felirattal: *F. I. Imp. Aust. R. Apost.* alul: *Art. 8. An. 1808*; körül pedig: *S. Mus. SS. et OO. Hung. Joseph. Palatin.*

Miután az öröknek, hivatalos utasításaik értelmében mindent el kell követniök a gyűjtemények gyarapítására, a könyvtár őrői írják össze az oly kéziratok, nyomtatványok czimeit, a melyek hiányoznak ugyan a könyvtárból, de a melyekről tudni lehet, hogy itt, vagy ott megvannak, miszerint alkalom adtán a hatóságok útján meg lehessen ezeket szerezni. Mert a Múzeum ügyeinek előmozdítására kétségkívül a hatóságok tehetnek legtöbbet az által, ha a haza polgárait a nyilvánosság előtt is buzdítják egyes tárgyak átengedésére. És ha a múzeumi tisztviselők ilyen czélből, úgynevezett irodalmi utazásokra küldetnek ki a nádor által, természetesen a hatóságok vannak első sorban hivatva őket a legmesszebb menő támogatásban részesíteni.

A Karok és Rendeknek, mint az intézet alapítóinak, jogát biztosítandó, törvényben kellene kimondani, hogy a Múzeum más valamely intézettel ne egyesíthessék, és a pénzalap más pénztárba ne utaltassék. A pénzt kezelje az országos pénztár, az intézkedés pedig a nádor kezében legyen, a nélkül természetesen, hogy ezáltal a felség legfőbb felügyeleti joga csorbitást szenvedne.

Az a vizás állapot, hogy a múzeumi tisztviselőket az országos névtárban megelőzi az országos pénztár kezelő személyzete. a kik a Múzeum pénzeiről elszámolni tartoznak, megszüntetendő, és a Múzeum tisztviselői közvetlenül az országos levéltár után

sorolandók fel, nemcsak foglalkozásuk rokonsága miatt, hanem az alapítók méltóságára való tekintetből is.

Miután a nemzeti intézet gyümölcseiben az egész országnak kell részesülnie, életbe léptetendő lenne, hogy a hazai dolgok ismeretébe mélyebben behatolni kívánó ifjúság köréből nevezzen ki a nádor, az igazgató javaslata alapján, gyakornokokat az intézethez: a kiknek szabad bejárásuk lenne a gyűjteményekbe, s a kiket az örök vezetnének be a szakismeretek sajtóságos világába. Hogy pedig bármit bátorságosan a kezükbe lehessen adni, a mit olvasni, tanulmányozni, összehasonlítani akárnak, esküt tennének, miszerint nemcsak nem fognak semmit megrongálni, vagy elidegeníteni, hanem ellenkezőleg, mindenre feltékeny gonddal ügyelnek. Az örök viszont a szükséges felvilágosításokkal, útbaigazításokkal, irányításokkal támogassák őket törekvéseikben. A technologiai és természetrajzi osztályban pl. minden egyes tárgy rendeltetését meg kellene nekik magyarázni, annak hozzáadásával, mi hol található. A könyvtárörök a régi oklevelek olvasásába, a diplomaticába, a magyar bibliografiába, heraldikába, geografiába stb. vezetnék be őket. A régiségtár vezetője az érmészettel, a régi szobrokkal stb. ismertetné meg őket. Csakis ez úton lehetne elérni, hogy az országban terjedjenek az ismeretek, és növekedjék az érdeklődés a Múzeum iránt.

Ezen intézet foglaltván magában az egész ország dicsőségét, terjedjen ki a hatóságok gondja arra is, hogy úgy a már kiadott, mint a még kiadandó katalógusok, valamint az Acta Musaei című vállalatnak — mely az 1812. év kezdetén fog megindulni — kötetei, levéltáraikban megőriztessenek, hogy ezek segélyével adandó alkalmal a kívánt felvilágosításokat megadhassák.

A hatóságoknak, sőt egyeseknek kérelmére is, az intézet igazgatója kiadhatná ugyan a nádor külön engedélye mellett, egyes, a Múzeum tulajdonában lévő okleveleknek, az intézet irnokai által készített másolatát, azonban mindenkor csak a nádori kancellária hitelesítése mellett.

A jelenleg csak készpénzből álló alapnak²⁴ kezelése a legnagyobb gondot igényelvén, törvényhozásilag kellene elrendelni, hogy valamint más alapítványokra, úgy erre is, a közalapítványi ügyigazgatóság ügyeljen fel, és a Múzeumnak a Ludovika Akadémiával együtt külön ügyésze legyen.

Elérkezett annak ideje is, hogy nyugdíj-alapról gondoskodjanak a tisztviselők részére; ezt vagy a már meglévő tőkék kamataiból kellene létesíteni, vagy pedig erre is külön alapot gyűjteni, és ezt gyümölcsözőleg elhelyezni.

Végre, minthogy a Nemzeti Múzeumot az 1808. törvény 8. fejezete már megteremtette, most még az van hátra, hogy őfelsége erősítse meg az intézet nevét is, mely ez lehetne: *Museum SS. et OO. Hungariae Josephinum Palatinale*; úgyszintén a nádor czimét, mint az intézet örökös védnökét, a Múzeum pecsétjét, és a nádor jogait a tisztviselők kinevezésére, az intézet szervezésére vonatkozólag.¹

Úgy látszik azonban, hogy Miller nem annyira ezt, mint inkább az ugyanezen alkalommal felterjesztett másik dolgozatát tekintette törekvéseinek. terveinek betetőzése, koronája gyanánt. Ebben ugyanis minden eddiginél nagyobb, merészebbet tervezett. Azt akarta, hogy az ország két legelőkelőbb kulturális intézete: a Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Tudós Társaság egy és ugyanazon alapon létesíttessék.

A mióta az 1790-iki országgyűlés a felállítandó Tudós Társaság sorsát egy irodalmi bizottság kezébe tette le, a bekövetkezett francia háborúk miatt az ügy többé tárgyalás alá nem kerülhetett. Az irodalom azonban nem szűnt meg foglalkozni az eszmével. Schedius és Öttinger után, Kultsár István buzdítására Kis János, Pánczél Pál és mások szólnak a dologhoz. Majd gróf Teleki László teszi közzé 1806-ban a Tudós Társaság felállítására vonatkozó terveit, a melyeket 1810-ben javítva és bővitve ismét kiad. 1809-ben pedig megjelenik Fejér György értekezése »Egy magyar Társaság legkönyebb, leghelyesebb felállításáról« stb.

Miller nem vesz részt nyilvánosan az eszmeveserében, de érdeklődik a mozgalom iránt és foglalkozik a kérdés megoldásával. Sok tépelődés, fontolgtatás után arra a megállapodásra jut, hogy legzeleszerűbb lenne a Tudós Társaságot a Múzeummal kapcsolatba hozni. Tervével nem lép a nyilvánosság elé, hanem egyenesen József nádor elé viszi.

Az eddig felmerült tervek keresztülvihetőségében nem bízott. Abban a véleményben volt, hogy a mit eddig összeirtak, a mit

¹ Supplementum ad organisationem Musaei Hungarici. Országos levéltár. Acta Musaei A. 1811. Nr. 3002. Igazgatósági irattár. A. 1811. Nr. 73. Miller kéziratai. XVII. 258.

ügyszólván legnagyobb részben a külföldről kölcsönözve a magyar viszonyokra alkalmaztak, azt mind nagy élvezettel lehet elolvasni, de nem igen lehet megvalósítani.

Az első nehézség a pénzkérdés. Az ily Tudós Társaságnak sok mindenfélével kell rendelkeznie, úgymint: alaptökével, házzal, könyvtárral, természetrajzi osztályllyal, ipari termékek gyűjteményével, fizikai és mechanikai szerekkel, vegytani szertárral, érem- és régiséggyűjteménnyel, nyomdával stb. Ehhez járul még az irodai költség, a világítás, fűtés, a tagok díjazása, a tisztviselők, a gazda, az igazgatók, titkárok, irnokok, korrektorok, a festő, szépirő, nyomdász, a szolgák fizetése, a jutalmak, pályadíjak, a posta-költség, és számos egyéb, alkalmilag felmerülő kiadás.

Mindez legalább is évi 50,000 forintot igényelne, a mi 832.000 forint tőkének felel meg. Ezt az összeget az egyik a tanulmányi, egyetemi alaphól, nyomdai jövedelemből, a másik a hírlapok, naptárak egyedárúságából, a harmadik közadakozásból akarná létrehozni. Ez mind nehézségekbe ütközik, a mit azonban a tudósok nem akarnak belátni, mert azt hiszik, hogy az ő ügyeikben mindent meg lehet és kell kísérteni, de arra nem gondolnak, összeegyeztetethető-e valami az állam érdekeivel, vagy sem.

Miután azonban csak azt szabad óhajtani, a mi a közjó előmozdítására szolgál, valóban érdemes fontolóra venni, tanácsos-e Magyarországon Tudós Társaságot alapítani, a mely a tudományosság örve alatt könnyen mindenféle viszály és versengés tanyájává válhatnék, tekintettel arra, hogy a tudósok közül egyik sem akar engedni a másiknak, és mindegyik egyeduralmat akar gyakorolni az irodalom terén. Azután az ily társaságok révén is történhetnek visszaélések, a melyek egyaránt veszélyt hozók az irodalomra és az államra, s a mit semmiféle rendőrség nem képes megakadályozni; hiszen tapasztalataink vannak arra nézve, hogy az irodalom művelése csak ürügy volt, a titkos ülések palástolására. Ámbár sokan mosolyognak e félelem felett és alaptalannak tartják, mégis szükséges az igazat megmondani, és az ellenkező nézeten lévőkötől megkérdezni, vajjon a tudósok ily gyülekezete fog-e annyi hasznot hajtani az országra, hogy ezért érdemes lenne évi 50,000 forintot elkölteni?

Távolról sem gondol senki arra, hogy visszautasítván most már mindazt a kiváló javaslatot, a melyeket erre vonatkozólag

a hazaszeretet eddig létrehozott, a magyar irodalom elhanyagoltassék, vagy ellene háború indítottassék. Ellenkezőleg, mindenki azon van, hogy a nemzet régi óhaja mielőbb, tartós alapokon, hasznosan, és óriási kiadások nélkül létesíttessék.

Oly intézményt kell azonban alapítani, a mely képes legyen évi kiadásait fedezni; a mely rendelkezék a szükséges segédeszközökkel; a mely teljes biztosítékot tudjon nyújtani a királynak és az országnak, törekvéseinek, szándékainak tisztaságáról; a melyben a visszaéléseknek semmi helyük ne legyen; a mely tagjait minden részrehajlás nélkül az alapos képzettségű, munkás írók köréből válassza; a mely nem vallási vitatkozásokkal és bölcselkedésekkel tölti idejét, hanem a hazai dolgok fáradszatlan megvilágításával foglalkozik; a mely az érdemes magyar írókat képes jutalomban részesíteni, és végre, a melynek fennállása a közfelfogás szerint is, az egész nemzetre nézve nemcsak hasznos, hanem szükséges is lenne.

Ennek megvalósítását már előkészítette József főherczeg nádornak a magyar nemzet iránt való szeretete, a midőn karöltve a Karok és Rendek nagylelkűségével, megalapította a Magyar Múzeumot, hogy a tudósok mindig feltalálhassák itt a szükséges irodalmi segédeszközöket. És az intézet most is szakadatlanul fejlődik, gyarapszik, daczára a mindenféle szerencsétlenségnek, úgy hogy a Magyar Tudós Társaság alapjai már lehető legjobbban meg vannak vetve a gazdag gyűjteményekben.

Mert van-e Európában oly Tudós Társaság, a mely több irodalmi segédeszköz felett rendelkeznek, mint a mennyit a Magyar Nemzeti Múzeum, már most is, fejlődése első éveiben, nyújtani képes azoknak, a kik a hazai dolgok megírására szentelik idejüket? Itt van a gazdag könyvtár és kéziratár; a válogatott ásvány- és növénygyűjtemény; a régiségek, fegyverek és drágaságok gyűjteménye; a mechanikai, chemiai, fizikai szerek tára, a melyek mindmegannyi nélkülözhetlen segédeszközei az irodalmi munkálkodásnak.

Nekünk Franciaország példáját kellene utánoznunk, a hol eltörültetvén nem rég több tudós kollegium, a nevesebb, munkáik révén ismertebb írókat a hirneves párisi nemzeti intézet tagjaivá választották meg, az egyiket a történelmi, a másikat a természetrajzi, a harmadikat a nyelvészeti osztályba sorozván;

az irodalom legnagyobb nyereségére. Ha a Tudós Társaságnak a Magyar Nemzeti Múzeummal való egyesítése a hazára nézve üdvös és hasznos lenne, bizonyára csak helyeselni lehet ennek az eszmének a felvetését.

A Múzeumnak nemcsak az a célja, rendeltetése, hogy az irodalom kincsei, a természet és művészet termékei falai közt összegyűjtessenek, és a látogatók által megtekintessenek, hanem hogy azok által, a kik a hazai dolgok tüzetesebb ismeretére vágyódnak, fel is használtassanak. Mindaz ide tartozik, a mi magyar, vagy a mi Magyarország javára valamely módon kiaknázható. Nem lehet tehát számíztva a Múzeumból a nyelvtudomány, a jog, politika, világi és egyháztörténelem, természetrajz, érmészet, gazdaságtan, orvosi tudomány, vegytan stb., hanem ellenkezőleg minél tágabb tért kell nyújtani a tudósok kutatásainak.

A létesítendő Tudós Társaság célja tehát tökéletesen megegyezik a Múzeuméval, mely nem más, mint a hazai dolgok ismeretének és a magyar irodalomnak művelése. Kitetszik az eddig közzé tett legéltrevalóbb tervezetekből is, hogy a Múzeum tisztviselői ugyanazt a munkát végzik, a melyek a Tudós Társaság leendő tagjaira várnak. Felesleges tehát rengeteg pénzt fordítani két ugyanazon célú szolgáló intézetre — mint mondani szokás »entia multiplicare sine necessitate«, midőn az egyik, a már meglévő, minden irányban képes a szükségletet kielégíteni. Nemcsak a tudományos társasághoz szükséges személyzet van már meg részben, részben pedig meglesz legközelebb a Múzeumnál, hanem a megkivántató pénzálap is rendelkezésre áll, a mennyiben, hála a hazafias nagylelkűségnek, évi 30,000 forintot képes arra a célra fordítani, a melyre a Tudós Társaságnak 50.000 frt sem lenne elegendő.

Mindezt tekintetbe véve, el kell ismerni, hogy a nemzetre sokkal több dicsőség és előny származnak abból, ha a már megalapított intézet tovább fejlesztetnék, mintha egy másik létesítetnék, a mely nem nyujtana egyebet, mint a fennálló Múzeum. Tekintetbe véve, hogy ennek az igazgatón kívül van három öre, ugyanennyi segédöre, egy lajstromozója, két írnoka, festője, szépírója, szolgálói stb. hogy a magyar nyelv és irodalom kellő műveléséről gondoskodva legyen, nem hiányzik egyéb, mint hogy a Múzeum levelező-tagokkal egészítse ki magát.

A tagok választása így történhetnék. Miután mindaz, a mi a Nemzeti Múzeummal összefüggésben van, komoly és tartalommal teljes, és egyaránt hasznos a királyra és országára, természetesen ez a tagok választásában sem lenne szem elől tévesztendő. A Múzeumban nincs helyük az olyanoknak, a kik többnek akarnak látszani, mint a mik. Csakis azok lennének tehát befogadandók, a kik tudományos készülségüket bebizonyították. E célból a múzeumi örök, megbeszélvén egymás közt a dolgot, több pályakérdést tűznének ki. Szabadságában állana azonban bárkinek ily kérdéseket bármely tudománykörből, az intézetbe beküldeni. Ezekből az igazgató kiválasztana négyet, vagy akár többet is, és ezeket augusztus vége felé felterjesztené a nádorhoz jóváhagyás céljából. Minek megtörténte után, annak emlékezetére, hogy a Múzeum I. Ferencz király áldásos uralma alatt létesült, október 4-én tennék közhírré a pályakérdéseket, részint a nádori hivatal körlevele, részint pedig a hírlapok útján. A kérdések kidolgozására egy évi határidő engedtetnék.

Magyar embernek csak magyar, vagy latin nyelven lehetne dolgoztatát megírni. A nemzeti nyelv művelése ugyanis kötelesség, és mindenki igazat fog adni abban, hogy nyelvében él a nemzet. Másrészről azonban azt sem lehet tagadni, hogy a latin nyelv a forrása minden tudománynak. És bizonyára csak dicséretünkre válik, hogy bár máshol már kiszorította az élőnyelv, nálunk még a közügyekben és az iskolákban közhasználatnak örvend. Nem szabad tehát megengedni, hogy a hazai nyelvről való gondoskodás folytán a latin elhanyagoltassék, és az országba visszatérjen az első századok barbársága. Külföldiek használhatnák a pályatételek kidolgozásánál a német, francia és olasz nyelvet is.

A dolgozatokat negyedrétre írva, tört lapokon, hogy a bírálók rájegyezhe ssék észrevételeiket, jeligés levél kíséretében, névtelenül kellene beküldeni. A jeligés levél rejtene a szerző nevét, állását, lakását. A papirnak azért kellene egyenlő nagyságúnak lennie, hogy a pályadíjat nem nyert dolgozatok is beköthetők és az országos könyvtárban elhelyezhetők legyenek.

A munkálatokat az igazgató osztaná ki az illető örök és más szaktudósok közt, megbírálás céljából, a mint azok kezeihez beérkeztek. A bírálók a nélkül mondanának véleményyt, hogy a szerzők után kutatnának. Megbírálás után visszaküldenék a dol-

gozatokat az igazgatónak, a ki azokat az eredmény kihirdetéséig megőrizné.

A kihirdetés, örök emlékezetül József nádorra, a kinek a Múzeum létrejöttét köszöni, szent József napján történnék, és erre az igazgató által az ország nádora is meghivatnék. Akár személyesen jelennék meg, akár képviseltetné magát valamely főrangú egyén által, a kapuban úgy őt, mint képviselőjét a tisztviselői kar és a szolgaszemélyzet fogadná, és a kijelölt terembe kísérené. Az ünnepélyen a nádor, vagy képviselője foglalná el a főhelyet; tőle jobbra a bírálók és a meghívott vendégek, balra pedig az igazgató, az örök, segédörök és a lajstromozó ülnének.

Az igazgatónak, vagy valamelyik öröknek latin vagy magyar nyelven tartott alkalmi beszéde után, a lajstromozó, a ki a jegyzőkönyv vezetésével is megbizatnék, az igazgatótól átvett jelíges levélkéket egy edénybe tenné és átadná az elnöknek. Miután az illető ör felolvasta a pályanyertes dolgozatot, a lajstromozó felbontaná a jelíges levelet és kihirdetné a szerző nevét.

Ha egy alkalommal nem lehetne végezni valamennyi dolgozattal, az ülést másnap folytatni kellene. Ha pedig az egyes kérdésekre nem érkeznének be elfogadható munkálatok, ezeket újból ki kellene tűzni.

Meggátolva így minden részrehajlást, a jutalmazásra kerülne a sor.

A Múzeum nemcsak nem akarja ezt a jutalmat készpénzben nyújtani, de nem is képes erre. Sőt a nagylelkű magyar jellemmel sem fér össze a pénz ily áhítozása, és a nemesebb gondolkozású ember inkább felhagy az írással, mintsem hogy munkáját arannyal, ezüsttel megfizettesse. A király iránti hűségnek és a hazaszeretetnek kell ösztönzésül szolgálnia a pályázatra, a legnagyobb jutalomnak pedig a közelismerésben kell rejlenie. A készpénzért való munkálkodásra szolgáló hajlandóság és az a lábrakapott szokás, a mely az irodalmat pénzkeresetté alacsonyította le, már annyira megrontott bizonyos írókat, hogy nem szégyelnek 50, 100, 200 forintos díjakra pályázni. Vissza kell állítani eredeti tisztaságába azt a régi nemzeti vonást, a mely a közelismerést mindennél nagyobbra becsüli.

Remélni lehet, hogy a pályázók is erre az álláspontra helyezkednek. Valóban a legnagyobb jutalmul kell tekinteni a tudo-

mányokkal foglalkozó embernek, ha az illetékes bíróság pályakoszorúval tünteti ki művét, és ez a Múzeumi Aktákban közzététeik; ha az Aktákat ingyen kapja; ha a Nemzeti Múzeum levelező-tagjává választatik, mely czímmel bármikor és bárhol szabadon élhet; ha erről a nádori hivataltól hiteles okmányt kap, és a nádor, e kitüntetéséről az összes hatóságokat és irodalmi társulatokat körlevélileg értesíti és ez a külföldi és hazai lapokban is közzététeik; ha neve és állása beiktattatik az országos névtárba, közvetlenül a múzeumi tisztviselők névsora után; ha mindenkor szabad belépés engedtetik neki a gyűjteményekbe és ugyanazon előjogokkal ruháztatik fel, a melyeket a felesküdt tisztviselők élveznek; és ha a pályadolgozatok bírálójává tétetik.

Minthogy pedig Magyarorszáiban ez időszerint az irodalom művelői odáig jutottak, hogy bármily bokros érdemei legyenek is valakinek, kitüntetésre nem számíthat, ha csak igen előkelő ajánlatokkal nem rendelkezik, és ekkor is nem ritkán csak akkor jut hozzá, ha egyik lábával a sírban van, és a hasznos munkálkodásra képtelen lett, azt kell hinni, hogy bizonyos végzetszerűség van abban, hogy egy irodalmi állásban levő nemes embernek le kell mondania azokról a kitüntésekről, a melyekben más pályán okvetlenül része lett volna. Mintha csak attól tartanának, hogy a tudósok megérdemelt jutalmazásával az udvaroncok rövidséget szenvednek.

Világos, hogy a kiváló elmék ezen mellözése és a magas rangúak ezen indokolatlan politikája hátránnyal jár úgy az udvar, mint az állam érdekeire. De egyúttal okul szolgál arra, hogy a nemzet pótolja ki, a mit kérelmekkel elérni nem lehet, és módot nyújtson arra, hogy a király és haza szolgálataiban kitünő polgárok megjutalmaztassanak. Ez pedig úgy történhetnék, hogy a Nemzeti Múzeum választott tagjainak, öfelsége hozzájárulásával, valamely megkülönböztető jelvény engedélyeztetnék. Ez sem a lovagrend jelvényeihez, sem a katonai, vagy polgári kitüntetés érmeihez nem lenne hasonló, hanem tojásdadalakú zománczos pajzsocskából állana, melynek vörös felső lapján, középén, az ország czimere lenne látható, felül *F. R. A.* vagyis: Franciscus Rex Apostolicus arany betűkkel, alul pedig ezzel a felíráttal: *Ar. S. An. 1808.* Hátsó, zöldszinű lapján két ezüst babérokoszorúval övezve ez a felírás állana: *Praemium Eruditionis.* Köröskörül pedig, uyancsak ezüst

betűvel: *Mus. SS. Et. OO. Reg. Hung. Jos. Palat.* vagyis: *Museum Statuum et ordinum Regni Hungaricum Josephinum Palatinae.* Az aranyozott szélű pajzsocska koronán függne, a melyet két újni széles, nemzeti színű selyemszalagon kellene a mellre tűzve viselni.

A jelvényt nem járna semmi udvari előjog, vagy különös kiváltság, hanem csak arra szolgálna, hogy megkülönböztető módon jelezze, miszerint az illető a király és a haza szolgálatában buzgólkodott és a magyar irodalom terén jeleskedett. A jelvényt a nádor külön okmánynyal adományozná, és általa az illető a Nemzeti Múzeum tagjává avattatnék. Halála után az örökösök tartoznának visszaküldeni a jelvényt a nádori irodába.

A kitüntetés e módja, bár semmiféle hasznot hajtó előnyökkel nem lenne egybekötve, a nemzeti szellemnek mégis legmegfelelőbb jutalom volna, és a tudósokat, írókat nem kevésbé serkentené a munkálkodásra, mint a mennyire Mária Terézia keresztje lelkesíti bátorságra a katonát. Miután hazánkban a tanult emberek nagyobb része arra az útra szokott lépni, a mely a kitüntetések felé vezet, vagy a hol valamely anyagi előnyt lehet kivívni, arra is kellene gondolni, hogy az irodalmi foglalkozás is gyümölcsöző legyen, és necsak a szegényebb sorsban lévők, hanem a tehetősebbek is áldozatul hozzák tanultságukat a haza oltárára.

A tervezett jelvény bizonyára nagyban előmozdítaná ezt, és dicsőséget árasztana külföldön is a magyar névre. E mellett, a mint nem ellenkezik az állam érdekeivel, úgy nem járna keresztülvitele nagyobb költséggel sem. Ha minden évben 4—6 tag választatnék is meg a titkos szavazás útján, a Múzeum pénzalapját alig terhelné ez meg évi 1000 forinttal, eltekintve attól, hogy talán még jóltevők is akadnának, a kik a költségek viselését magukra vállalnák.

Minthogy a jelvény csakis olyanoknak adományoztatnék, a kik irodalmi munkáikkal kitűntek, oly módon, hogy a jelenlévőknek azonnal mellükre függesztetnék, a távollevőknek pedig elküldetnék, akár hírneves emberek voltak már eddig is az illetők, akár teljesen ismeretlenek, nem szorul külön magyarázatra, hogy a kitüntetett erkölcsi életének egyenlő színvonalon kell állania tudományos készültségével. Ha tehát netalán megtörténnék, hogy valaki, a ki a Nemzeti Múzeum jelvényével feldíszítettett, államellenes mozdalmakba keveredett, vagy valamely bűntényt köve-

tett el, a mi nevét meggyalázná, azt azonnal meg kellene fosztani e tiszteleti jelvénytől és minden a Múzeum tagját megillető kiváltságtól.

A mint nem lehet attól tartani, hogy ily sajnálatos bukás előfordul, úgy ellenkezőleg remélni kell, miszerint a tagok a legnagyobb készséggel teljesítendik kötelességeiket. Ezek a következők lennének. Szorgalmasan kellene foglalkozniok az irodalommal és a Múzeum ügyeivel. Jelezni a gazdaság, vegytan, fizika stb. terén elért újabb eredményeket, a felfedezett érmekeket, régiségeket, természeti ritkaságokat, valamint az olyan dolgokat, a melyeknek megszerzése az intézetnek érdekében áll. Jelenteni a Múzeumnak tett adományokat. Az ajándékokat átvenni és alkalomadtán beküldeni. Pártfogókat, jótéveket szerezni a Múzeumnak. A reájuk bizott munkákat elvégezni. Felszólításra a pályadolgozatokat részrehajlás nélkül megbírálni. A Múzeum érdekeit mindenkor előmozdítani.

A Múzeum választott tagjainak eme kitüntetéséből nem csak dicsőség és fény származnék az egész magyar nemzetre, hanem a hazára nézve is hasznos gyümölcsöket teremne. Sok új tehetség nyerne szárnyalást, sok kiváló ember lépne a nyilvánosság elé, a kiknek neve eddig ismeretlen volt. És remélni lehetne, hogy a sok csélcsep verselő, a mindenféle regényes, a lelket teljesen elpuhító, mesék kiadói, a kik most a Parnassuson követelnek maguknak helyet, végre háttérbe szorulnak. S az által, hogy e kitüntetés csakis az alapos készütségnek jutna osztályrészül, megszűnnék a szélhámoskodás is. Az ország meglátná polgárait, a kik ebben vagy abban a tudományban kitűnnek; s a kiknek nem volt eddig alkalmuk tudásukat bemutatni. Itt egy nyelvész, amott egy történetbúvár, politikus, gazdász, természetkutató tűnnék fel. S a különféle kormányzéseknel, hatóságoknál soha sem lenne hiány az oly férfiakban, a kikre valamely dolog felkutatása, feldolgozása rábízható.

Így fog előbbre jutni — a leghelyesebb úton — a magyar nyelv művelése is. A jövőben magyar, vagy latin nyelven fogják a kiváló szellemek elmondani gondolataikat, a kik eddig csak azon okból kárhoztatták magukat hallgatásra, mert az írók bizonyos osztálya annyira ragadtatta magát a pénzvággy által, hogy vevőik számát szaporítandók, nem átallozták elméjük szüleményeit

német nyelven közzétenni. Bármennyire hangoztassák is ezek ajánlásaikban, vagy az előszóban, a hazaszeretetet, senki sem fogja elhinni nekik, hogy ez volt irodalmi vállalkozásuk rugója, midőn nem egyszer halljuk őket a nemzeti szokások felett gúnyolódni, és a külfölddel való összehasonlítás kapcsán ennek, vagy annak, haragos éllel nekitámadni. Így nem lehet megjavítani az oly népet, a melyet dicséretes nemzeti lelkesedés éltet.

A Múzeum tiszteleti jelvényét a nemzet a felségjogok sérelme nélkül adományozhatja, mert sem nem egyenlő a lovagrendekével, sem különös kiváltságokkal nem jár, hanem egyedül azokat kívánja nyilvános megtiszteltetésben részesíteni, a kik a király és haza üdvét szívéükön viselik. Ha szabad ilyeneket egyes magánszemélyeknek megjutalmazni, ki fogja elvitatni akarni e jogot a törvény erejével létesített nyilvános intézettől?

Senki sem tagadhatja, hogy ez lenne a módja a legeggyenesebb úton, nagy költség nélkül, a nemzet méltóságának megóvásával, a közjó előmozdításával, teljesíteni azoknak a kívánságát is, a kik az ország boldogságát egy Tudós Társaság felállításában látják biztosítva.¹

Bármiként vélekedjünk is mi most, közel 100 év múlva, Miller e tervéről, annak kivihetőségéről, azt az egyet nem fogjuk tagadhatni, hogy egészen eredeti módon kívánta a vezetése alatt álló intézetet a tudomány és irodalom egyetlen nagy központjává meg tenni.

Ugyanazon alkalommal, midőn a nádor előtt mindezt kifejtette, néhány kisebb jelentőségű ügy elintézéséről jelentést tevén, azt is elpanaszolta, hogy Schmelczer tábornok, a ki nem nagyon rajongott a magyarokért, és abból indult ki, hogy a Múzeumot, nem lévén királyi intézet, a katonaság nem tartozik őrizni, kinyilatkozattatta, hogy e célra csak esti 7 órától virradatig ad őrseget.

Hogy ez nem elegendő, kitűnik abból is, hogy három napra rá egy gyanus alak lopózkodott be az intézetbe, a ki csak akkor futott el, a mikor észrevette Miller szolgáját. Deczember 3-án pedig ebéd ideje alatt, két gyanus ember akarta feltörni

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1811. Nr. 3002. Miller kéziratgyűjteménye. XVII. 267. Szász Károly, a ki »Gróf Széchenyi István és az Akadémia megalapítása« című munkájában (Budapest, 1880.) az akadémiai eszme történetét hazánkban részletesen ismerteti, nem tudott Miller ezen érdekes tervezetéről.

cuniae valorem reuertunt. Uni vero, et alii Debitorum classi. id fors pro sui facilitatione tribuendum esset; ut eiocata apud eosdem Capitalia, excepto euidenti periculo defectus fundi, per futurum decennium edici nunquam possint.

Anno 1812. die 8-a Januarii Posonii, sub Sessione Regnicolari Mixta; praesens officiosa Relatio: De Statu Academiae Militaris Ludovicae, per Serenissimum A. D. Haereditarium Principem, et Regni Palatinum Dominum Dominum Josephum, penes disertam verbalem Propositionem benigne exhibita est; quae posteaquam per extensum praelecta fuisset, Excelsi Procères, et II Status ac OO. diaetaliter congregati, sensa grati sui animi, Suae Celsitudini Caesareo Regiae pro impensa indefesso conatu, in emolumentum, et decus Hungariae Nationis eximia opera, medio E. D. A. Episcopi Agriensis L. B. a Fiseher, amaene in rem praeloquentis, non secus Illustrissimi quoque Personalis Georgii Majláth Dictionem hanc, ex parte Inclutorum SS. et OO. obsecundantis ediderunt, uberiusque acclamationibus Vivat! manifestaverunt. — Sign. Magr. Josephus Szilassy, Excelsi officii Palat. Proterius m. p.

XLII-ik SZÁM L-ik ÜLÉSÉBEN.

Ő Tsászári Királyi Hertzegségének a' Magyar Nemzeti Musaeum Cassájának mivoltáról bé nyujtott Tudositása.

Nro. XLIIo SESSIONE L.a

Suae Serenitatis Caesareo Regiae officiosa Relatio de Statu Cassae Fundi Musaei Nationalis Hungarici.

PECULIARIS Cura, ac Providentia Siatuum et OO. Regni Hungariae, Partiumque adnexarum, qua semper Nationalis culturae, ac Litteraturae florem prosequabantur, anno praepremis 1808. eminuít, dum in Comitibus congregati, praeter militarem Academiam Ludoviceam largioribus Oblatis fundatam, de erigendo Musaeo Nationali, eoque dotando Consilia inivere, horumque Resultatum, Legum Tabulis intulerunt.

Praeter alias, quae articulo 8-vo eatenus condito recensentur Dispositiones; id etiam in eodem continetur, ut Officium, pecunias pro Musaeo destinatas percepturum, quotannis Rationes suas exhibeat, earumque Synopsis, cum fine Anni universis Jurisdictionibus transmittatur.

Anno 1809 bellicosa tempora obstiterunt, quin pecuniaria Musaei Nationalis negotia, ad plenam perducerentur consentiant, licet sine inducendi requisiti in Ratiociniis Ordinis cum fine Decembris 1808. Cassa Regni, cui et Fundi Academiae Ludovicae, et Musaei Nationalis administratio concredita fuit, stabilem, atque magis accommodam accepisset Coordinationem, licet praeterea Jurisdictiones, ad depurandas oblatas, ad rationem Musaei Nationalis Summas, initio anni 1809. inviatas fuissent. Nec relate ad augendam Litterariam suppellectilem, quidpiam toto hoc Anno cum fructu agi potuit, et quae ea in parte accesserunt huic Insti-

ad Pag. 223

Sub f. f. 3. f. 5

Status Cassae												
Fundi Musaei Nationalis Hungarici.												
f.	in literis obligatorialibus				in Parata				Remanentia			
									in literis obligatorialibus		in Parata	
	fl.	xr.	fl.	xr.	fl.	xr.	fl.	xr.	fl.	xr.		
Cum fine anni 1809.												
Perceptio totalis	-	-	402,393	11 $\frac{1}{2}$	124,089	23 $\frac{1}{2}$						
Erogati sunt	-	-	125,375	56 $\frac{1}{2}$	34,907	36 $\frac{1}{2}$						
Manent	-						276,917	14 $\frac{1}{2}$	89,181	47		
f. 3												
Cum fine anni 1810.												
Antiqua remanentia	-		276,917	14 $\frac{1}{2}$	89,181	47						
noviter percepti sunt	-		411,655	7 $\frac{1}{2}$	129,643	16 $\frac{1}{2}$						
Summa Perceptionum			688,572	22 $\frac{1}{2}$	218,825	3 $\frac{1}{2}$						
Erogati vero sunt	-		242,501	48 $\frac{1}{2}$	209,193	13 $\frac{1}{2}$						
Manent	-						446,070	34 $\frac{1}{2}$	9,631	49 $\frac{1}{2}$		
f. 5												
Cum ultima Septembris 1811.												
Remanentia die 16-a Augusti												
1811 adinventata	-		447,969	24 $\frac{1}{2}$	1,282	16 $\frac{1}{2}$						
Noviter percepti sunt	-		77,000		7,887	26						
Summa Perceptionum			524,969	24 $\frac{1}{2}$	9,169	42 $\frac{1}{2}$						
Erogati vero sunt	-		79,594	42 $\frac{1}{2}$	7,696	47 $\frac{1}{2}$						
Manent	-						445,374	41 $\frac{1}{2}$	1,472	54 $\frac{1}{2}$		

a régiségtár ajtaját. Szerencsére egyikük elejtván valami szerszámot, zajt ütött, mire a figyelmessé lett cselédség elzavarta őket. Ettől az időtől fogva kénytelenek voltak a kaput zárva tartani, de még így sem érezték magukat az épületben lakók bátorságban.

A nádor tudomásul vevén Miller összes felterjesztéseit, deczember 13-án kelt leiratában értesítette, hogy az őrség meghagyása végett intézkedett.¹

Ezalatt Pozsonyban, az országgyűlésen, mindinkább nyilvánvalóvá lett, hogy a kormány nem képes az ország törvénytelen megterhelését keresztülvinni. A rendek megtagadták, hogy a február 20-iki patens felől tanácskozzanak, a melyet törvényesnek el nem ismerhettek; a hadiköltség felemeléséről pedig hallani sem akartak. Felirataikat, a melyekben ezt kifejtették, annyira zokon vette a bécsi kormány, hogy az országgyűlést azonnal feloszlalni kívánta, és a mit törvényes úton keresztülvinni nem birt, udvari rendeletekkel szándékozott életbe léptetni. Ennek megakadályozása czéljából József nádor Bécsbe utazott, a honnan csak 1812 első napjaiban tért vissza azzal az eredménnyel, hogy a kormány erőszakos terveitől elállott.

A nádor az ezt követő pillanatnyi nyugalmat a Nemzeti Múzeum állapotáról szóló jelentés bemutatására használta fel. Január 8-án az 50. ülésben olvasta ezt fel az országgyűlésnek Szilassy József tanácsos, a nádori hivatal főjegyzője.

A jelentés felemlíti az eddig tett intézkedéseket, beszámol az intézet pénzalapjáról, elismerést szavaz Millernek fáradhatlan buzgalmaért, s azután elmondja, hogy a béke helyreállta után 1810-ben felszólítottak az egyes törvényhatóságok is, hassanak oda, miszerint az egyes magánkezekben lévő ritkaságok, régiségek a Múzeumnak engedtesse nek át. Majd midőn Kovachich Márton György azt a megbízást nyerte, hogy kutassa fel az ország levéltáraiban a banderiumokra vonatkozó anyagot, egyuttal az is meghagyatott neki, jegyezze fel egyidejűleg azon írott emlékeket is, a melyeket a Nemzeti Múzeum szempontjából becseseknek tart, sőt igyekezzék ezeket megszerezni, vagy legalább másolatot venni róluk. Ez úton szintén nem egy becses szerzeményhez, másolathoz jutott az intézet.

¹ Igazgatósági irattár. A. 1811. Nr. 76.

A sok és nagyméretű gyarapodás nemcsak a személyzet szaporítását tette szükségessé, hanem egy új épület létesítése is elodázhatlanná vált. Az erre vonatkozó újabb tervek, a költségvetéssel együtt, 1810 augusztus 15-én felterjesztettek a legfelsőbb helyre. A döntés azonban a pénzviszonyok közbejött megváltozása folytán függőben maradt.

Az intézet iránt való meleg érdeklődés nem csappant az 1811. évben sem, sőt az újabb pénzadományok által a múzeumi alap oly kedvező helyzetbe jutott, hogy már legközelebb az építkezéshez lehetett volna kezdeni, ha a pénzügyi viszonyok kedvezőtlen volta és az építési anyag megdrágulása nem javalták volna a várakozást. Addig is, míg a dolgok jobbra fordulnak, azon kell lenni, hogy a már létező gyűjtemények lehetőleg kiegészíttessenek, rendeztessenek és a szükséges előkészületek megtörténjenek.

Hogy az országgyűlés úgy a Múzeum jelen állapotáról, mint a jövő teendőiről minél hívebb képet nyerjen, a nádor a Karok és Rendek elé terjesztette Miller jelentését a Széchényi-országos-könyvtárról, az éremgyűjteményről szóló kimutatást, a régiségtár leltárát és a természetrajzi tárgyak lajstromát.

A könyvtárra vonatkozólag azonban megjegyezte, hogy a nyomtatványok és kéziratok vásárlására fordítandó összeg csak akkor lesz megállapítható, ha az építkezés befejeztével tudni lehet, mennyi készpénz maradt fenn az egyes osztályok szükségleteire. Addig csak esetről esetre lehet ily célból pénzt utalványozni, az ország könyvtárosának előterjesztése alapján.

Az intézet szervezésére vonatkozólag bemutatta a nádor Miller tervezetét a személyzet létszámáról és díjazásáról, azzal a változtatással, hogy a természetrajzi tár választassék el a technológiai osztálytól és ennek élére külön ór, segédór és szolga állíttassék. Egyébiránt abban a nézetben volt, hogy a személyzet kiegészítésében lépést kell tartani az intézet anyagi erejével és a gyűjtemények gyarapodásával.

Egyelőre, a míg t. i. a Múzeum nem jön más helyiségbe, elegendő lenne a könyvtárort kinevezni, a kit a régiségtár vezetésével is meg kellene bízni, azon kívül a természetrajzi osztályba egy segédort és egy szolgát. Az igazgató fizetését pedig 500 forinttal kellene megjavítani.

Ugyancsak mellékelte a nádor Miller szolgálati szabályzatát,

az eskümintákat, a napirendet, az alapítók, adományozók, jötevők névsorát is.

Mindezek kapcsán a következőket ajánlotta az országgyűlés figyelmébe.

Az ország érdemes polgárainak hazafias igyekezetei, a hatóságok jóakarata, egyesek bőkezősége a nemzethez méltó, sőt lehet mondani a maga nemében páratlan intézetet sok segédeszközzel látta el, s főleg egy elsőrangú könyvtárhoz juttatta. Ennek daczára, még sok a tenni, a kiegészíteni való. A régiségtár és a technológiai tárgyak gyűjteménye teljesen kezdetleges. Sok oly oklevél, régiség hever gondozatlanul részint egyesek, részint a hatóságok birtokában, a melyek a Nemzeti Múzeumban elhelyezve nagyban hozzájárulnának a magyar történelem megvilágításához. Ha a törvény, a Múzeum céljaira fordítandó pénzbírság mellett szorítaná a nyomdákat, kiadókat, feltalálókat arra, hogy munkáik egy példányát a Nemzeti Múzeumba beszolgáltatassák, ha őfelsége hozzájárulásával kimondatnék, hogy a talált régiségeket bizonyos méltányos áron a Múzeum váltsa magához, ha az ország lakószai arra buzdíttatnának, hogy mindazt, a mi az intézet irodalmi kincseit növelhetné, engedjék át a Múzeumnak, akkor a Nemzeti Múzeum rövid időn belül oly tökéletességre tenne szert, hogy hasonló intézet — tekintve nemzeti jellegét — egész Európában nem lenne található.

A Nemzeti Múzeum szervezetének tökéletessé tételéhez pedig, ha már mindaz életbeléptethető lesz, a mit az ország könyvtárosa a személyzeti létszámra, a szolgálati szabályzatra és a Múzeumi Akták kiadására vonatkozólag javaslatba hozott, még három dolog kívántatnék.

Először, hogy minden év végén közszemlére tegyék ki az azon évi gyarapodást. Ez alkalommal azok közt, a kik találmányukkal kitűntek, vagy az irodalmi téren hasznosan működtek, jutalmat kellene kiosztani, azok neveit pedig, a kik az intézetet valamely módon gazdagították, vagy a kik a nemzeti művelődés és irodalom körében kiváló alkottak, meg kellene örökíteni, vagy érdemeik nagyságához mérten, a legközelebbi országgyűlésen bezikkelyezni.

Másodszor, hogy az intézet mellett Tudós Társaság létesíttessék, a melyet két osztályra kellene osztani, úgymint, nyelv-

tudományi, történelmi, irodalmi és természettudományi osztályra. Szabályzatait, alapul véve az országos bizottság és az országgyűlés határozatait, tudós férfiak dolgoznák ki, és az országgyűlés jóváhagyná.

Végre harmadszor, hogy egy minden tekintetben megfelelő épület emeltessék az intézet céljaira. Ehhez a telek, Grassalkovich herczeg nagylelkűségéből már meg van. Hogy azonban az építkezést mikor és mily arányokban lehet megkezdeni, az a pénzalaptól függ. Erre eddig befolyt 400,541 frt 38 krajczár. Levonván ebből 93,100 frtot a folyó kiadásokra, az építkezésre maradna 303,084 frt. Ez tagadhatlanul kevés. De bizonyára lesznek még nagylelkű jótévkök, a kik a hiányzó összeget összeadják. És remélni lehet, hogy a jövő országgyűlésen a Karok és Rendek bölcsessége, jóakarata lehetővé fogja tenni, hogy a megkezdett mű befejeztessék.¹

Felolvastatván egész terjedelmében a nádor jelentése, az országgyűlés hálás köszönetet szavazott öfenségének azon fáradhatlan buzgóságért, a melyet a magyar nemzet javának és dicsőségének előmozdítása érdekében kifejtett.

Azon a napon, a melyen ez Pozsonyban történt, Széchényi gróf levelet írt Millernek, hogy lemondási szándékától eltérítse. Szándékosan nem válaszolt eddig — úgymond — novemberi soraira, mert a seb, melyet a nagy veszteség szívéen ütött, még nem hegedt be annyira, hogy egy részvéttel viseltető jó barát levele azt újból fel ne szaggatta volna. Reményli, jóakaró emberei rábírták, hogy felmentését ne sürgesse, mint azt keserves fájdalmában tette. Ebben a hitben ismétli ő is kérését, hogy tartson ki továbbra is. A válasz, a mely a jóságos nádor ajánlata daczára a felségtől leérkezett, bizonyára nem szolgálhat vigasztalására, sem pedig nem serkentheti újabb tevékenységre. Miután azonban némely ember a saját öntudatában is megtalálja a vigasztalódást, nyújtson ez neki is nagyobb megnyugvást, mint a mit bármely kitüntetés adhatna. Érdemes emberek nagyra-becsülése, és munkáinak sorozata, mely nevét oly ismertté tette, vigasztalják meg tehát annyira, hogy a míg csak ereje engedi, tartson ki a jó mellett, a melyet már eddig létesített, és még

¹ Magyar Ország Gyűlésének írásai. Pozsony, 1811. 222.

folyton létesíthet. Ez az ő legőszintébb óhaja. Egyébiránt nagyon köszöni a megküldött jelentést, és miután időközben ismét számos könyvet és érmet szerzett be, és őt is szeretné már látni. Jöjjön el Czenkre, hogy ezeket április vagy május havában magával vigye. Millernek ez szórakozás lesz, reá nézve pedig valódi élvezet.¹

Csakhogy Milier nem tartozott azon egyéniségek közé, a kik a jól végzett munka jutalmát saját öntudatukban is képesek megtalálni. Az ő lelke inkább az elismerés külső jelei, a siker értékelhető nyilvánulásai után áhítozott. Még pedig oly régtől fogva, és annyira türelmetlenül, hogy végre tökéletesen elveszítette nyugodtságát. Ámbár nagyon jól tudhatta, hogy a nádornak elhatározott szándéka a legközelebbi jövőben igazgatót állítani az intézet élére, és hogy ez állásra kivüle más szóba sem kerülhet, nem tudta bevárni ennek megtörténtét, hanem január 29-én benyújtotta lemondását a Múzeumnál eddig elfoglalt állásáról.

Előbb néhány hivatalos ügyről tesz jelentést. A Nagyszombatban 1000 frton megvásárolt rovar- és lepkegyűjtemény árát kifizette. Miután azonban az ily dolgot sem kocsin, sem hajón szállítani nem lehet, Stipsics Ferencz kanonok azt a tanácsot adta Tehelnek, hogy megbízható emberek vállon hozzák el a gyűjteményt Pestre. Kéri tehát a nádort, hogy ezen emberek fel fogadása érdekében írjon a városi, vagy megyei hatóságnak.

Tehel, természetrajzi ór már 1810 óta hivatalban van a Múzeumnál és neve még mindig nem szerepel az országos névtárban. Ő már beküldötte egyszer a nyomdának az adatokat, de a helytartótanács azon tagja, a kire a névtár összeállítása bízva van, azt vetette ellen, hogy felsőbb rendelet nélkül nem iktatható be. Kéri erre vonatkozólag is az intézkedést.

Majd így folytatja.

Ő fensége még 1810 november 18-án bekívánta tőle a tisztviselői kar szolgálati szabályzatát, a mit ő rövid idővel rá felterjesztett.

Meg van róla győződve, hogy ebbe mindaz gondosan fel van véve, a mi az intézet szervezésével összefügg. De éppen ez okból nagyon fontosnak tartja, hogy a nádor mielőbb életbe

¹ Miller levelezése. XII.

léptesse, mert attól lehet tartani, hogy vagy mindjárt kezdetben fejtelenség kap lábra az intézetnél, vagy pedig hogy ő, a kinek semmiféle hivatalos hatalma nincs, az önkénykedés gyanujába esik.

Ismételnie kell kérelmét a tisztviselők létszámának szaporítását illetőleg is, azon az alapon, a melyet 1811 szeptember 30-án kelt felterjesztésében megjelölt. Mindenki kénytelen belátni, hogy mennyire szükséges lenne egy őr a könyvtárnál, egy a régiségtárnál és egy segédőr a természetrajzi osztályban. De első sorban mégis ő érzi ezt, roskadozva a teher alatt.

A könyvtárőri állásra már előbb is ajánlotta az országbíró a nádornak, titkárnak, Horvát Istvánt, a ki mintha csak erre született volna. Kiváló tehetsége, éles ítéllete, szorgalma, nyelvismertetei, történelmi, könyvészet, oklevéltani jártassága stb. egy idősebbnek is becsületére válnék, eltekintve attól, hogy a tudós világ már több igen becses dolgozatát ismeri.

A régiségtár őrévé Haliczky Antal irnokot oly szerencsés eredménnyel képezte ki ő maga, hogy valósággal büszke rá, mert tudja, hogy bámulatos szorgalmával, tárgyszeretetével diszére fog válni hazájának.

A természetrajzi osztályban szervezendő segédőri állásra is van már kész ember Kutscherfeld (Kutsera) személyében, a ki szintén nagyon használható tagja az intézetnek. Annál inkább bátorodik e három kiváló egyént öfensége figyelmébe ajánlani, mert attól lehet tartani, hogy ha sokáig nem gondolnak velük, más pálya után néznek.

Ő tőle pedig bizonyára nem lehet rossz néven venni, hogy változott viszonyaira való tekintettel, állásáról, a melyet legjobb igyekezete szerint töltött be, le kell mondania.

Egyik kényszerítő oka e lépésének az a körülmény, hogy nemrég elhalt nejének hosszadalmas betegsége minden vagyonát felemésztette, minek következtében a nagy drágaság miatt nem képes többé eddigi fizetéséből Pesten megélni, hanem kénytelen öregedő korában más kereset után nézni. Növeli baját az a keserű tapasztalat is, hogy jószándékú törekvései nem találtak az udvar tetszésével.

Két éve immár, hogy királyi udvarnokságért folyamodott, (kevesebbet nem kérhetett) nem annyira saját, mint inkább az intézet kitüntetését óhajtván ez által elérni, és daczára a nádor köz-

benjárásának, nem vétetvén figyelembe őseinek érdemei, az ő szolgálatai, kérelmétől egyszerűen elütötte. Ez a váratlan eset és megszégyenítés annyira lesújtotta, hogy kétségbeesésében nem képes többé reményleni. Hálásan ismeri el a nádor kegyességét, a melylyel neki még 1809 január 12-én kilátásba helyezte, hogy mihelyt a Nemzeti Múzeum felállittatik, elnyeri méltó jutalmát. A mi tőle tellett el is követett mindent, hogy ez mielőbb megtörténjék. Tanusítják ezt a mindenféle adományok, többrendbeli munkálatai, a melyek a nádor kezei közt vannak, az a 96,150 frt és 37 krajczár, a melyet gyűjtött, a 3 krajczáros megadóztatás, mely szintén keresztülvitetett; úgy hogy most már igazán nincs más hátra, mint a tisztviselők kinevezése, a miért újból és ismételten esedezik.

Az épület befejezését nem engedi meglátnia az emberi élet természetes folyása. Mostani viszonyai közt késő lenne munkálkodásának megjutalmazását reményleni, avagy kérelmezni. A fentebbiek által indítatva, s a sors igazságtalansága által mintegy kényszerítve, kéri tehát elbocsáttatását, hogy 38 szerencsétlen szolgálati évét az ország valamely zugában megsirassa. Végül arra kéri a nádort, hogy a király és haza érdekében kifejtett munkásságát, ébren töltött éjszakáit, igyekezeteit, tartsa meg jó emlékezetében, és ha távol lesz is a Múzeumtól, ne szűnjék meg őt továbbra is pártfogolni. Ő mindenkor hálás lesz azon bizalomért, melylyel megtisztelte.¹

József nádor 1812 márczius 1-jén válaszol Pozsonyból Miller lemondási nyilatkozatára.

A mi a könyvtárőr és a többi tisztviselő kinevezését illeti, erre vonatkozólag az országgyűlésről való visszatérte után fog határozni. Reményli, hogy Miller előrelátása, éber őrködése, elejét fogja venni, hogy az intézetre valami baj származzék abból, ha a szolgálati szabályzat kibocsátása még egy ideig függőben marad.

Azonban, minél nagyobb örömmel emlékezik vissza a fáradhatlan buzgalomra, a melylyel Miller az intézet céljait mindenkor szolgálta, annál kevésbé van kedvére, ha szándékához, hogy megválíék állásától, melyet eddig teljes megalégedésére töltött be,

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1812. Nr. 370.

tovább is ragaszkodik. Bizik az irodalom iránt táplált szeretetében, és abban a ritka készségben, a mit az irodalom segéd-eszközeinek összegyűjtésében tanúsított, hogy most, a mikor a Nemzeti Múzeum már létrejött, s a mikor éppen az ő munkássága és hathatós közreműködése folytán oly szépen gyarapszik, s a mikor arról van szó, hogy az intézetben alkalmazott egyének az ő bölcs vezetése alatt, úgy tudományos készülségüket, mint hivatalos teendőik ellátását illetőleg teljesen hivatásuk magaslatára jussanak, nem fogja megvonni segítségét az országtól, az ifjuságtól, és azoktól, a kik a Nemzeti Múzeum gazdag kincstárából akarják kielégíteni tudománysszomjukat, hanem a jövőben is kiváló buzgósággal fogja az intézet fejlődését előmozdítani.

Hogy pedig az általános drágaságban képes legyen kiadásait fedezni, a mai naptól számítva, felemeli fizetését évi 500 forintra és egyuttal kinevezi a Nemzeti Múzeum igazgatójává. De ne mondjon le azon reményéről sem, hogy őfelségétől ki lesz eszközölhető a kitüntetés, a mely magára az intézetre is fényt fog deríteni.¹

A nádor levele — mint ezt előre lehetett látni — megtette hatását. Miller köszönetet mondván a kinevezésért, kinyilatkoztatta, hogy megmarad az intézetnél.

El volt ugyan tökéelve, hogy nyugalomba vonul, és erre komoly okai is voltak, sőt mások is tanácsolták ezt neki. A nádor jósága és akarata előtt azonban készséggel meghajlik és hódolatteljes hálával veszi az irányában tanúsított bőkezű nagylelkűséget, igérvén, hogy míg él, azon lesz, hogy mindenkor és mindenben őfensége kívánságai szerint járjon el. Ebben sem a kor, sem más egyéb ok nem fogja megakadályozhatni. A míg testi és lelki épsége csak engedi, végső lehelletéig igyekezni fog az intézet ügyeit a király és haza javára, a nádor utasításai szerint és a magyar nemzet iránt érzett szeretetének megfelelően intézni.²

¹ Igazgatósági irattár. A. 1812. Nr. 11.

² Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1812. Nr. 500. Igazgatósági irattár. A. 1812. Nr. 11.